

ΠΟΛΕΜΑΡΧΟΥ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

ΤΟΥ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ „ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ“

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου «Πανελληνίου Κράτους»

1907

ΠΟΛΕΜΑΡΧΟΥ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

ΤΟΥ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ „ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ“

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου «Πανελληνίου Κράτους»

1907

551

551

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ ἔγκριτος ἐν Ἀθήναις ἐφημερὶς «Τὸ Κράτος», ἐν ἣ ἑδημοσιεύθη τὸ παρὸν μελέτημα, προὔταξε τὰς ἀκολούθους κρίσεις τοῦ ἀρχισυντάκτου αὐτῆς, αἵτινας μεταφέρομεν ἐνταῦθα. «Παρ' ἐγκρίτου δικηγόρου τῶν Ἀθηνῶν τοῦ κ. Πολεμάρχου Πατρικίου ἐστάλη ἡμῖν τὸ κατωτέρω περὶ τῶν Προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δημοσίευμα. Τὸ δημοσίευμα τοῦτο φέρει τὸν τίτλον «Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς μελέτης περὶ τῶν προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου» εἶνε ἀντίκρουσις γνωμῶν τῆς μελέτης τῆς δημοσιευθείσης πρὸ τινος χρόνου ἐν τῇ ἐγκρίτῳ Τεργεσταίᾳ «Ἡμέρα» τοῦ κ. Αἰμιλίου Καλλιστράτου, ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον εἶνε καὶ δέον νὰ εἶνε θέμα ἀνεξαντλήτων σχολίων καὶ παρατηρήσεων διὰ πάντα ὁμογενῆ, καθότι τοῦτο ἀποτελεῖ τό γε νῦν ἔχον, τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦμέγα τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ διεκδικήσεως τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δικαίων. Ἀποτελεῖ οὕτω τοῦτο νέαν μελέτην, ἥς τὴν δημοσιεύσιν κρίνομεν ἐπικαιροτάτην κατόπιν τῶν τελευταίων γεγονότων τῶν ἐξελιχθέντων ἐν Φαναρίῳ.

Ἐφιστῶμεν ὡς ἐκ τούτου ἰδιαίτερος τὴν προσοχὴν τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν ἐπ' αὐτῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ἔτι τὰ ἔθνη τὰ γνωρίζοντα πάντα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, ἀντὶ τοῦ νέας δυνάμεις διὰ τοὺς πρόβαλλομένους ἀγῶνας καὶ προσκίονται νέον θάρρος διὰ τὴν διεκδίκησιν τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων τῶν οὕτω ἐμψυχῶς προσμαρτυρουμένων καὶ πιστοποιουμένων».

Αἱ εὐμενεῖς αὐταὶ κρίσεις τῆς ἐγκρίτου ἐφημερίδος ἐπὶ τοῦ μελετήματος ἡμῶν, ἐκολάκισαν ἡμᾶς νὰ δημοσιεύσωμεν τοῦτο καὶ ἐν τῷδε τῷ ἰδιαίτῳ τεύχει, τὸ ὅποιον πεποιθᾶμεν ὅτι θὰ τύχῃ εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἐκ μέρους ἐκείνων, οἵτινες θὰ ἀναγνώσωσιν αὐτό.

Ὁ γράφων

ΠΙΝΑΞ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Ἐν σελ. 1 § 1	τίχ. 10	ἀντὶ συγγραφῆως. Αἱ δὲ αὐστηραί γραφεῖς «συγγραφῆως, αἱ αὐστηραί
» » 2 § 2	» 18	» ἄχτανμίδες γραφεῖς ἄχτανμίδες
» » 3 § 3	» 8	» ἄχτανμίδες » ἄχτανμίδες
» » » § »	» 10	» ἄχτανμίδων » ἄχτανμίδων
» » 4 § »	» 4	» διατάξαντα » διατάξαντος
» » 5 § »	» 3	» τοῦ γενεσιουργοῦ γραφεῖς ὡς γενεσιουργοῦ
» » » § »	» 7	» εἰς λόγον γραφεῖς ὡς λόγον
» » 7 § 4	» 5	» ὧν οὗτος ἀπῆλθεν γραφεῖς ὧν αὐτῇ ἀπῆλθεν
» » » § 5	» 13	» μὴ ἀπαδουσαν γραφεῖς μὴ ἀπαδούσης
» » » § »	» 14	» ἐρειδομένη γραφεῖς ἐρειδομένης
» » » § »	» »	» καὶ ἀνατίθενται γραφεῖς ὡς ἐκτίθενται
» » » § »	» 15	» ὑπὸ συγχρόνων μεταγενεστέρων γραφεῖς ὑπὸ συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων
Ἐν σελ. 8 § 5	τίχ. 6	ἀντὶ οὐδὲ πρὸς τὴν ἔφοδον γραφεῖς οὐδὲν πρὸς τὴν ἔφοδον
» » » § »	» 7	» δυνήσεται γραφεῖς δυνήσεται
» » » § »	» 10	» τούτους. Τῆς » τούτοις τῆς
» » » § »	» 13	» ἔθνη » ἔθνος

- 'Εν σελ. 9 § 5 εἰχ. 8 ἀντὶ καὶ οὐδόλως, γράφει ὡς οὐδόλως
 » » » » » 25 » ἡλικίαν πᾶσαν' » ἡλικία πᾶσαι
 » » 10 § » » 9 » καὶνὰ » κακὰ
 » » » » » 19 » καὶ ἡρίκησεν » ὡς ἡρίκησεν
 » » » » » 24 » 56 » § 6
 » » 11 § 6 » 13 » ἄλωσιν οἱ Νικόλαος Ε' γράφει ἄ-
 λωσιν δέ, οἱ Νικόλαος Ε'
 » » 12 § » » 3 » 'Ιννοκεντίου τοῦ Η'. τῇ ἐνεργείᾳ
 γράφει : 'Ιννοκεντίου τοῦ Η'. καὶ τῇ ἐνεργείᾳ
 'Εν σελ. 12 § 6 εἰχ. 26 (σημ.) ἀντὶ Lada γράφει Σάθα
 » 14 § 7 » 2 ἀντὶ ἀπαγγελίας » ἐπαγγελίας
 » » § » » 7 » ἀπαγγελίας » ἐπαγγελίας
 » » § » » 15 » ἐνέπεσον. » ἐνέπεσον.
 » » § » » 16 » 'Εν δὲ τῷ «Χρονικῷ 'Ιερακί»
 γράφει : 'Εν δὲ τῷ «Χρονικῷ 'Ιερακός»
 'Εν σελ. 14 § 7 » 20 ἀντὶ Ρωμαίων γένει γράφει : Ρω-
 μαίων γένος
 » » § » » 26 (σημ. 4) ἀντὶ Lada γράφει : Σάθα
 » 15 § » » 1 ἀντὶ τὸν Πατριάρχην γράφει ὃν Πα-
 τριάρχην
 » » § » » 8 » συγγράψαντος γράφει συγγρά-
 ψαντα
 » » § » » 9 » σύνοδος, » σύνοδος
 » » § » » » » δόντος τοῦ Σουλτάνου γράφει :
 δόντος Σουλτάνου
 » » § » » 23 (σημ. 1) ἀντὶ Lad. γράφει Σάθ.
 » 20 § 9 » 3 ἀντὶ ἐξίρεισιν γράφει ε'. αἵρεισιν
 » » § » » 10 » κύσσει » κίστη
 » 21 § » » 15 » ντουρά » Σουρά
 » » § » » » » (ντουρά Δ) » (Σουρά Δ)
 » » § » » 16 » (ντουρά Β) » (Σουρά Β)

- 'Εν σελ. 21 § 9 εἰχ. 16 ἀντὶ ὀρίζας γράφει ὀρίζει
 » » § » » 18 (σημ.) ἀντὶ ἀρτοποιήσαντες γράφει :
 ἀρτοποιήσαντες
 » 23 § 10 » 13 ἀντὶ γαταδαφίζεται γράφει : κατε-
 δαφίζεται
 » » § » » 23 (σημ. 3) ἀντὶ προτοτύπῳ γράφει :
 πρωτοτύπῳ
 » 25 § » » 4 ἀντὶ τῷ ἐν λόγῳ βιβλίον γράφει :
 τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον
 » 26 § » » 1 » piése γράφει pièce
 » » § » » 3 » Gregue » Gregues
 » 34 § 11 » 18 » (ἔχλι τιτσέμπ) γράφει : (ἔχλι
 κιτάμπ)
 » 32 § 12 » 23 » εἰς τὸν Μονοθεϊσμὸν γράφει :
 ἡ τὸν Μονοθεϊσμὸν
 » » § » » 26 » Προσμάδου γράφει 'Ωρομάσδου

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

§ 1. Ἡ ἐν τῇ Τεργεσταίᾳ «Ν. Ἡμέρα» δημοσιευθεῖσα μελέτη περὶ τῶν προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀποδεικνύει ὅτι ὁ συντάκτης αὐτῆς κ. Αἰμίλιος Καλλίστρατος λίαν οἰκείως μὲν ἔχει πρὸς τὸ Μουσουλμανικὸν Δίκαιον, εἶνε δὲ κάτοχος πολυμεροῦς ἄλλης παιδεύσεως. Ἀλλ' αἱ ἀπὸ τοῦ κυρίου θέματος τῆς Μελέτης πολλαὶ παρεκβάσεις καὶ τῶν παρεκβάσεων ἕτεραι παρεκβάσεις, διασπῶσαι τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῆς διατυπώσεως τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως. Αἱ δὲ αὐστηρὰ ἐπιθέσεις αὐτοῦ κατὰ παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ, αἱ δυσμενεῖς κρίσεις αὐτοῦ κατὰ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας οὓς αὕτη γεραίρει καὶ τιμᾷ ὡς Ἀγίους, καὶ οἱ ταυτόχρονοι μετὰ δουλικῶν θυμιαμάτων ἔπαινοι πρὸς τὸ Κοράνιον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ

Ἰσλάμ, αἱ ἐπικρίσεις καθ' ὧν τῶν προηγουμένως γραφάντων περὶ τῶν Προνομίων τούτων, ἐλεγχόμεναι οὐχὶ καθ' ὁλοκληρίαν δίκαιαι, καὶ ἐσφαλμένοι τινές—καθ' ἡμᾶς—γνώμαί τοῦ συγγραφέως καὶ κενὰ ἐν τισιν, ἀφαιροῦσι πολὺ τῆς σοβαρότητος τῆς ὅλης Μελέτης.

Οὐχ ἥττον ἄξιος παντοῦ ἐπαινῶν ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς, καὶ τούτους ἀπονέμοντες, παρακαλοῦμεν ἵνα οὗτος, ἀποβλέπων εἰς τὴν σπουδαιότητα τοῦ ζητήματος, μὴ παραγνωρίσῃ τὰς διαθέσεις ἡμῶν δι' ὅσας παρατηρήσεις καὶ ἀντιθέτους γνώμας θὰ ἐκφέρωμεν.

§ 2. Ὁ Παρισινὸς συγγραφεὺς κ. Καλλίστρατος δι' ὅλης τῆς Μελέτης αὐτοῦ ἐν κυρίῳ θέλει ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δηλαδὴ γενεσιουργὸς λόγος τῆς παραχωρήσεως Προνομίων εἰς τὸ Οἰκουμένικόν Πατριρχεῖον εἶνε αἱ διατάξεις τοῦ Κορανίου καὶ αἱ πράξεις τοῦ Προφήτου τῶν Μουσουλμάνων Μωάμεθ καὶ τοῦ ἐκ τῶν πρώτων χαλιφῶν Ὁμάρ Χαττάπ καὶ πρὸς τοῦτο παρατίθουσιν ἐδάφια τοῦ Κορανίου καὶ τοὺς ἀχτανμέδες τοῦ Προφήτου καὶ τοῦ Ὁμάρ Χαττάπ ὑπὲρ τοῦ Σινᾶ καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἰσχυρίζεται δ' ὅτι τὸν γενεσιουργὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἐνόησαν οἱ ἡμέτεροι οὐδ' ἐπεκαλέσθησαν αὐτὸν, καὶ ἀντὶ τούτου καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ γράψαντες περὶ προνομίων ἄλλους λόγους προβάλλουσιν, ἰδίᾳ δὲ οἱ κκ. Καρθοκυρὸς Θερεσιανὸς καὶ Τσελεπίδης ἀποδίδουσι τὴν παραχώρησιν ἢ διατήρησιν τῶν προνομίων εἰς τὴν πολιτικὴν περινοίαν καὶ διορατικότητα τοῦ

Προφήτου, καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ συμφέρον, ἀλλ' ὅτι οἱ προβάλλόμενοι οὗτοι λόγοι «εἶνε κατ' οὐσίαν παραμύθια τῆς Χαλιμᾶς, καὶ ὄχι μόνον παραμύθια, ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρήματα στρεφόμενα ἢ δυνάμενα νὰ στρεφῶσι καθ' ἡμῶν».

§ 3. Ἀλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ἀμέσως τῷ σοβαρῷ συγγραφεῖ ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἄλλοι εἰχον ἤδη ἐπικαλεσθῇ καὶ τὸ Κοράνιον καὶ τοὺς ἀχτανμέδες τοῦ Σινᾶ καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀχτανμέδων ἀναγινώσκωμεν ἐν παραδείγματι ἐν τῇ «Συγχρόνῳ Ἱεραρχίᾳ τοῦ Γ. Παπαδοπούλου» τὰ ἐπόμενα. «Τὰ προνόμια ἀναγονται εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτάτην. Τὰ καταχρηστικῶς μὲν προνόμια ἀποκαλοῦμενα πράγματι δ' ἐχέγγυα ὄντα ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν ἐν ταῖς χώραις τοῦ πανευκλεοῦς Σουλτάνου Χριστιανῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς Μουσουλμανικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, ἀπετέλεσαν ἀνέκαθεν τὸν κώδικα τοῦ Ἰσλάμ ὡς κατακτητοῦ πρὸς τὰ κατακτώμενα χριστιανικὰ φύλα, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸ ἀποκαλούμενον ὑπὸ τῶν πρώτων διαδόχων τοῦ Προφήτου Μωάμεθ βασιλικὸν ἔθνος. Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν διατάξεων τούτων ὁ Ὁμάρ-ελ-Χαττάβ, δεύτερος τοῦ Προφήτου διάδοχος, ἐλθὼν εἰς Ἱερουσόλυμα ὅπως συνηκολογήσῃ μετὰ τοῦ τότε Πατριάρχου τῆς Ἀγίας Πόλεως Σωφρονίου συνθήκην (ἀχτανμὲν) ἐδήλου διὰ

ταύτης ὅτι «τὰ προνόμια ἔλαβε τὸ βασιλικὸν ἔθνος παρὰ τοῦ τιμίου καὶ ἀγαπητοῦ τοῦ Προφήτου, τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλμένου, τιμήσαντος αὐτὸ τῇ σφραγίδι τῆς τιμίας αὐτοῦ χειρὸς καὶ διατάξαντα ἔχειν εὐνοίαν καὶ ἀσφάλειαν»¹.

Καὶ κατωτέρω «Μυρία ἄλλα ἱστορικὰ τεκμήρια δύνανται νὰ παραθέσῃ ὅτι ἡ ἀπαρχαιώσις τήρησις τῶν λεγομένων προνομίων ἀπὸ τοῦ Ὁμάρ-ἐλ-Χαττάβ ἐθεωρήθη ἱερὰ καὶ ἀπαράβιαστος, ἀποτελοῦσα ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ δημοσίου δικαίου ἐν Μουσουλμανικαῖς γῶραις».

Ἐπίσης ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Ἀντιόχου ἐκδοθέντι βιβλίῳ «Τὰ Προνόμια τῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας» περιέχοντι κυρίως τὰ κείμενα Βεραιῶν καὶ Κανονισμῶν Πατριαρχείου κλ., ἀναγινώσκωμεν². «Τὰ κείμενα τῶν προνομίων τῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἶνε ἑγγράφα τῶν τριῶν μεγάλων προσωπικοτήτων τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, *Μωάμεθ τοῦ Προφήτου*, *Ὁμάρ Χαττάπ* τοῦ κατὰ τὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ *Μωάμεθ ἡ Μεχμέτ* τοῦ Βου πορθητοῦ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν Σουλτάνων. Ὀνομάζονται δὲ Διαθήκαι (Ἀχινμέ) διότι ἐκφράζουσι τὴν τελευταίαν θέλησιν (:) τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀνδρῶν, καὶ διὰ τὸ ἀμε-

τάλητον αὐτῶν...» Εἶτα δ' ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ παρατίθεται τὸ κείμενον τοῦ ὑπὲρ τοῦ Σινά Ἀχινμέ τοῦ Προφήτου.

Περὶ δὲ τοῦ Κορανίου τοῦ γενεσιουργοῦ λόγου τῶν προνομίων, ρητὴ μνεῖα ἐγένετο ἐπίσης ὑπὸ τοῦ κ. Τσελεπίδου ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ περὶ τῶν Προνομίων τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτος δὲν ἀναφέρει μόνον τὸ πολιτικὸν συμφέρον τοῦ πορθητοῦ εἰς λόγον τῆς παρχωρήσεως ἢ διατηρήσεως τῶν Προνομίων, ἀλλ' ὠρισμένως καὶ σαφῶς ἐν § 8 τῆς Μελέτης αὐτοῦ λέγει ὅτι τὸ πολιτικὸν συμφέρον, **ἀδικαταξίαις τῆς Ἱεροῦ τοῦ Ἰσλαμισμού βέβλου**, καὶ τὸ σύγχρονον τῇ ἀλώσει δημοσίου δικαίου, ἦσαν τρεῖς κεχωρισμένοι λόγοι τῆς διατηρήσεως τῶν Προνομίων. Καὶ πιθανῶς μὲν νὰ μὴ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Παρισινὸς συγγραφεὺς τ' ἄλλα δύο βιβλία διὰ νὰ ἴδῃ ὅτι τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκφερομένην γνώμην ἐξήνεγκον ἤδη καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, καὶ νὰ ὑπάρχῃ ἐπομένως ἀπλῇ σύμπτωσης γνώμων ἐκείνων καὶ τούτου, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπικαλεῖται οὗτος χωρὶς ἐκ τῆς μελέτης τοῦ κ. Τσελεπίδου, φρονούμεν ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀπήτει ἵνα μὴ μνημονεύσῃ μόνον τοῦ ἐνός τῶν ὑπὸ τούτου ἀναφερομένων λόγων, ἀλλὰ καὶ τῶν τριῶν, τοσούτω μάλλον ὅταν τὸ αὐτὸ ἐδάφιον τοῦ Κορανίου, τὸ ὅποιον ἐπικαλεῖται ὁ Παρισινὸς συγγραφεὺς παρατίθῃσιν αὐτολεξεῖ καὶ ὁ κ. Τσελεπίδης ἐν τῇ Μελέτῃ αὐτοῦ¹.

¹ σελ. 123.

² Σελ. 18.

¹ Σελ. 24, σημ. 1.

§ 4. Ἐπιφυλασσόμενοι νὰ πραγματοποιηθῶμεν ἀκολούθως ἂν ἦτον ὑποχρεωμένος κατὰ τὴν ἄλυσιν ὁ Πορθητῆς ἕνεκα τῶν Ἀγτημεδίων Σινᾶ καὶ Ἱερουσαλὴμ νὰ παρχωρήσῃ προνόμια εἰς ὅλους τοὺς Ἑλληνας καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἂν αἱ ἐπικαλούμεναι διατάξεις τοῦ Κορανίου εἴνε ἐπιστακτικαὶ ἢ ἐπιτρεπτικαί. ἐξετάσωμεν ἐν πρώτοις τίνι τρόπῳ πειρᾶται ὁ κ. Καλλίστρατος ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Πορθητῆς δὲν εἶχε πολιτικὸν συμφέρον, καὶ ὅτι ἤγνοε τὸ πολίτευμα καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας.

«Βεβαίως» — λέγει οὗτος — «ὅσα οἱ ἡμέτεροι καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι λέγουσιν ὅτι δῆθεν ὁ Σουλτὰν Μεχμέτ ὁ Β' ὁ Πορθητῆς ἔχει μελετήσει ἐπισταχμένως τὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πολίτευμα ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ τὰς δικαιοδοσίας τοῦ κλήρου, καὶ σκεφθεὶς ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους τοῦ ἕνεκα πολιτικῶν λόγων ἀπῆτει τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν διατήρησίν των, ἐσεβάσθη καὶ διετήρησε καὶ αὐτὸς αὐτὰ, ὅλα αὐτὰ κατ' οὐσίαν εἶνε παρὰ μύθια τῆς Χαλιμάς, καὶ ὅχι μόνον παρὰ μύθια, ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρήματα στρεφόμενα ἢ δυνάμενα νὰ στραφῶσι κατ' ἡμῶν». Ἰσχυρίζεται δ' ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φοβῆται ὁ Πορθητῆς τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἐξέγερσιν τῆς Εὐρώπης κατ' αὐτοῦ διότι «μετὰ τὴν ἄλυσιν οὐδεὶς βεβαίως Πατριάρχης ὅχι μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ ἄλλ' οὐδὲ θὰ ἐτόλμα νὰ διανοηθῇ ἀπλῶς παρνομοῖαν ἔνωσιν», καὶ ὅτι ἄλλως τε «ἡ ἐποχὴ

τῶν Σταυροφοριῶν εἶχε περῆλθαι διὰ τὴν Εὐρώπην». Γνωματεύει δὲ καὶ ἀλλοχρῶς τῆς Μελέτης αὐτοῦ ὅτι «εἶνε πολὺ ἀμφίβολον ὅτι ὁ Πορθητῆς εἶχε καταγίνει καὶ σπουδάζει τὰ τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν προνομίων ὧν αὐτὸς ἀπῆλαυνεν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων».

§ 5. Ταῦτα ἀξιωματικῶς καὶ ἀθθεντικῶς ἀποφαίνεται ὁ κ. Καλλίστρατος. Καὶ δικαίωμα μὲν τοῦ συγγραφέως εἶνε νὰ ἔχῃ οἰανδήποτε θέλει γνώμην ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων, ἀλλὰ δι' ἐνὸς ἢ πλειόνων βεβαίως καὶ «εἶνε παρὰ μύθια τῆς Χαλιμάς» δὲν δύναται βεβαίως νὰ κατισχύσῃ ἡ γνώμη τοῦ αὐτοῦ τῆς διαφόρου τῶν πλειόνων μὴ ἀπάδουσιν μὲν τῇ λογικῇ ἐρεῖδόμενῃ δ' ἐπὶ τῶν γεγονότων, καὶ ἀνατίθενται ταῦτα ὑπὸ συγχρόνων μεταγενεστέρων τῇ ἀλώσει ἱστορικῶν.

Οὕτως ὁ Στέφανος Παυλῖνος συγγραφεὺς διτόμου ἱστορίας τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου διέσωσεν ἡμῖν, ὡς λέγει ὁ Εὐάγγελος Ἐμμανουήλ¹ λόγον, πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπισκόπους, ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Πατριάρχην Γεννάδιον (τότε ἀπλοῦν Συγκλητικὸν Γεώργιον) τὸν Σχολάριον. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀποσπῶμεν τὰς ἐπομένους περικοπὰς. Ἐκ τῆς ἐνώσεως (τῶν ἐκκλησιῶν) ἡμῶν μετὰ τῶν Λατίνων ἔξομεν ἀγα-

¹ Ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ἐπιγραφόμενῳ «Ἑλληνικοὶ Καθολικισμοὶ καὶ τὰ ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ σχίσμα» καὶ ἐκδοθέντι ἐν ἔτει 1862 ἐν Ἐρμουπόλει.

θόν μέγα ὅτι ὁ Πάπας καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Λατίνων ἔθνη
 πᾶσαν ὠφέλειαν ἡμῖν παρέχονται... Λογίσασθε δ' ἐπὶ
 πᾶσι καὶ τὴν παρούσαν ἀνάγκην ὁπόση τις ἔστιν. Ἀ-
 κοούετε γὰρ τὸν βάρβαρον μεγίστη δυνάμει παρασκευά-
 ζεσθαι πεζῇ τε καὶ ναυτικῇ κατὰ τῆς ἡμετέρας πόλεως
 ἥξειν, ἡ δὲ πόλις ἡμῶν ἄνευ τῆς ἐξωθεν συμμαχίας οὐδὲ
 πρὸς τὴν ἐξοδὸν ἀντιστῆναι δυνήσεται, ἀλλὰ κινδυνεύει
 ἔρμικιον γενέσθαι τῶν πολέμιων ἀμαχητί... Συμβου-
 λεύω τοίνυν καὶ δεσμαι ὑμῶν, πρῶτον μὲν τῆς χρείας,
 ἔπειτα τοῦ πρέποντος, πρὸς δὲ τούτους. Τῆς ἀνάγκης,
 ἅμα ἀθροισθέντας, λόγων μὲν παύσασθαι, ἄψασθαι δ'
 ἔργων, ἐν δὲ διὰ πάντων σκοποῦντες ὅπως καὶ πατριδα
 καὶ ἔθνη καὶ ἱερὰ καὶ τάφους διασωσώμεθα... Εἰ δὲ τὴν
 πρὸς Λατίνους εἰρήνην οὐ βούλεσθε πράττειν, στερησόμε-
 θαι πάντων τῶν ἀγαθῶν ὧν ἐλπίζομεν ἀπολαύσασθαι»¹.

Περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ λόγου τούτου οὐδεμία
 ἐγείρεται ὑπόνοια ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Εὐαγγελίου Ἐμ-
 μανουὴλ σιωπηρῶς δ' αὐτός παραδέχεται αὐτὸν ὡς
 γνήσιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ἄλλων ἔργων αὐτοῦ ὁ Σχο-
 λάριος δεικνύεται ἀντίθετος τῇ ἐνώσει, ἐνδεχόμενον νὰ
 εἴνε ὁ λόγος οὗτος νόθος. Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχη,
 εἴτε αὐτὸς ὁ Σχολάριος ἔγραψεν αὐτόν, εἴτε ἄλλος τις,
 ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου ὅτι ἡ ἐνωσις ἐπεδιώκετο οὐχ
 ἐκ θρησκευτικῆς πεποιθήσεως, ἀλλ' ἐξ ἀηρητίου ἀνάγκης

¹ Αὐτ. σελ. 80—83.

κῆς πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἔθνους διὰ τῆς μετὰ τὴν ἐνωσιν
 παροχής ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων τῆς ὑποσχεθείσης βοή-
 θειας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐκ τῶν Τούρκων κινδύνου.

Ἐνῷ δ' οὕτως ἐσκέπτοντο καὶ λογάδες καὶ λαὸς καὶ
 ἐνῷ τοιαῦται ὑποσχέσεις ἐδίδοντο ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ὁ
 Παρισινὸς συγγραφεὺς παριστᾷ τὸν Πορθητὴν ὡς ἀ-
 γνοῦντα αὐτούς, ἡ καὶ ἴσως ὡς γνωρίζοντα μὲν, ἀλλὰ
 καὶ οὐδόλως ἐπηρεασθέντα ἐξ αὐτῶν διὰ τὴν διατήρη-
 σιν τῶν προνομίων, ἀποῦ—ὡς λέγει—οὐδεὶς Πατριάρ-
 χης θὰ ἐτόλμα πλέον νὰ δικαιοθῇ καὶ τοιούτων τι ἐκ
 φόβου μὴ πάθῃ. Ἄν ὅμως ὁ κ. Καλλίστρατος ἐνεθυ-
 μεῖτο—λέγομεν δ' ἐνεθυμεῖτο διότι ἐνεκα τῆς πολυμα-
 θείας του ὑποθέτομεν ὅτι θ' ἀνέγνωσε—τὸν πλήρη φιλο-
 πατρίας τούτου λόγον τὸν ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Σχο-
 λάριον ἢ ἔστω καὶ εἰς ἄλλον τινα, ἂν ἐνεθυμεῖτο τὴν
 ἐπὶ τῇ ἀλώσει πλήρη ὁδύνην καὶ πάθους καὶ ἀπελπι-
 σίης θρηνώδη μονοψῆδον τοῦ αὐτοῦ Σχολαρίου ὅστις ὡς
 ἄλλος Ἱερεμίας ἐκφωνεῖ α' Εἰλω γὰρ ἡ Κωνσταντινού-
 πόλις ἥς μόνον ἐν τῷ μνησθῆναι ἔστιν ἐκρήξει φωνὴν
 μετὰ κραυγῆς καὶ ὀλουγμοῦ καὶ πνέουσι τὰ λείψανα·
 ἀλούτης γὰρ ἐμιάνηθ' ὑπαστήρια, κατεπατήθη τὰ ἱερὰ,
 χύσις αἱματος πολλὴ γέγονεν· ἐμιάνησαν μονάστρια,
 ἐφθάρσαν παρθέναι, ἀπενεφαλίσθησαν βρέφη· ἀπέθανον
 μαχαίραις τῶν ἀσθεῶν ἄρχοντες, ἱερεῖς, ἄνδρες, γυ-
 ναῖκες, ἡλικίαν πᾶσαν· οἱμοὶ τῷ ταλαιπώρῳ τε καὶ
 ἀθλίῳ· τίς ἱκανὸς ἐκτραγωδεῖται τὸ μέγα τοῦτο πάθος.

καὶ τίς εἰς ἔπειτα ἀναγγεῖλαι τὴν συμφορὰν; φεῦ! ποῦ ἡ βασιλικὴ παράστασις καὶ παράταξις; ποῦ ἡ τῶν παλατιῶν σύνταξις; ποῦ ὁ τοσοῦτος ἐσμός τῶν ἀρχόντων; ποῦ τὰ παιδευτήρια τῆς σοφίας; οἴμοι τῷ τάλαν! ποῦ ἡ πατριρχικὴ διοίκησις; ποῦ ἡ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καλλονή; ποῦ ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικούτος τοῦ ἀρχιερατικοῦ καὶ μοναχικοῦ τάγματος; κατεπόθησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ! Καὶ οὐκ ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ μόνῃ τὰ καινὰ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μετ' αὐτὴν ἔτι πλείω καὶ χειρίστα. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. "Ὅταν δὲ πρὸς ταῦτα ἀποβλέψω ἡ ψυχὴ μου ταράσσεται καὶ ἱλιγιά μου τὸ πνεῦμα», ἂν ἐνεθυμεῖτο τὸ ἐγκύκλιον γράμμα περὶ τοῦ σταυροῦ τῶν Κομνηνῶν, τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου (1464), καὶ τὰς ἐν τῇ Turcogr. τοῦ Κρουαίου δημοσιευθείσας ἐπιστολάς Πατριάρχων Ἱερραρχῶν καὶ ἄλλων ἀνωτέρων βαθμούχων τῆς Ἐκκλησίας, ἂν ἐνεθυμεῖτο—λέγομεν—πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀμφιβάλλομεν ἂν θὰ ἡδίκηαι τοὺς ἄνδρας ἐκείνους καὶ ἡδίκησεν αὐτοὺς, παριστῆσας οὕτω ταπεινοὺς καὶ φιλαύτους· μᾶλλον δὲ φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἐσχημάτιζε γνώμην ὡς ἡμεῖς ὅτι εἰς οὐδὲν ἐκείνοι ἐλογίζοντο τὸν κίνδυνον τῆς καταδιώξεως ἀπέναντι τῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐκκλησίας.

56. Ἐτερον τὸ ζήτημα ἂν ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ὁ Πατριάρχης ἡδύνατο πλέον μετὰ τὴν ἄλωσιν νὰ ἐπιτύχῃ ἐξέγερσιν τῆς Εὐρώπης, ἢ ἂν ἐφοβείτο

τοῦλάχιστον τοιαύτην ἐξέγερσιν ὁ Πορθητῆς καὶ διὰ νὰ ματαιώσῃ συνεπῶς αὐτὴν ἐπειψήφισε τὴν διατήρησιν τῶν προνομίων.

Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ δυνατοῦ ἢ μὴ τῆς ἐξέγερσεως τῆς Εὐρώπης.

Ὁ κ. Καλλίστρατος ἰσχυρίζεται ἀξιωματικῶς ὅτι ἡ ἐποχὴ τῶν Σταυροφοριῶν εἶχε παρέλθει. Ἀληθῶς αἱ κυρίως λεγόμεναι σταυροφορίαι εἶχον λήξει πρὶν ἢ συσταθῇ τὸ τουρκικόν Κράτος τῶν Ὁσμανηδῶν, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Κράτους τούτου οἱ διάφοροι Πάπαι, πρὸ τῆς ἀλώσεως μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τέσσαρες, μετὰ τὴν ἄλωσης οἱ Νικόλαος Ε' (+1455), Καλλίστρατος Γ' (+1458), Πῖος Β' (+1464), Παῦλος Β' (+1471) καὶ Σίξτος Δ' (+1484), εἰγάσθησαν ἀλληλοδιδοῦς—καίτοι δὲν εἶχε πραγματοποιηθῇ ἡ ἔνωσις—ὑπὲρ Σταυροφοριῶν κατὰ τῶν Τούρκων, διεγειρόμενοι ὑπὸ τοῦ πρώην μὲν ὀρθοδόξου ἀρχιεπισκόπου Νικάνιας εἶτα δὲ Λατίνου Καρδινάλιου γενομένου Βησσαρίωνος, (ὅστις καὶ Πατριάρχης Κων. πόλεως ὠνομάσθη ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ Πίου τοῦ Β')· ἀλλ' ἔνεκα τῶν μεταξύ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων διενέξεων καὶ παθῶν παρελύετο πᾶσα συνεννόησις καὶ κοινὴ ἐνέργεια. Ἐν τούτοις ὅμως καὶ παπικὸς στόλος ναυαρχοῦντος τοῦ Λουδοβίκου Σικραμπᾶ Καρδινάλιου Πατριάρχου τῆς Βενετίας ἐπλευνε τῷ 1457 εἰς τὸ Αἰγαῖον πρὸς βοήθειαν τῶν

Ἐπτανήσων Ρόδου, Χίου, Λέσθου, Λήμνου, Ἰμβρου, Θάσου καὶ Σαμοθράκης, κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἐπὶ Ἰννοκεντίου τοῦ Η', τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ, ἐγένετο καὶ ἑτέρα σπουδαία σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων, ματαιωθείσα καὶ αὕτη ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Πάπα. Πρὸς δὲ καὶ τῷ 1501 ἐγένετο, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', ἑτέρα συμμαχία τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων¹.

Ἦδη, ἀποδειχθέντος ὅτι μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ ἀποπειρὰ ἐξεγέρσεως καὶ ἐξεγέρσεις τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Τουρκίας ἐγένοντο, καὶ λαμβανόμενου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπὶ τοῦ Πορθητοῦ δὲν εἶχε φθάσει ἀκόμη ἡ Τουρκία εἰς τὴν ἀνωτάτην αὐτῆς ἀκμὴν καὶ δύναμιν, καὶ ὅτι τρία ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔπαυε κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1456 τὴν φοβερὰν ἦσαν ἐν Βελιγραδίου, νομίζομεν ὅτι δὲν ἀφιστάμεθα τῆς ἀληθείας ἂν ὑποστηρίζομεν ὅτι ὁ Πορθητὴς ὡς φρόνιμος καὶ ἐξυπνος ἄνθρωπος ἐφοβεῖτο τὴν αὐτῶν ἐξεγέρσιν τῆς Εὐρώπης. Θέλων δὲ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς κατακτηθείσας χώρας καὶ ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς κατακτηθέντας χριστιανούς πάσης πρὸς τὴν Δύσιν προσεγγίσεως καὶ συνεννόησεως, ἐπέθετο ν' ἀπονείμῃ αὐτοῖς, μὴ ἀπαγορευοῦσθαι τῆς

¹ Χαμμερ, ἱστορ. τῆς Ὁθωμ. Αυτοκρ. μεταφρ. Κροκιδά Βιβλ. 13, σελ. 292-3 καὶ Βιβλ. 20, σελ. 61.—Χαλκοκονδύλη ἱστορ. Βιβλ. 8, σελ. 429, 30, 31.—Δούκα Μr. 191. Νεσελλ. φιολ. Lada. Βιογρ. Ἑλλήνων σελ. 27-31.

θρησκείας αὐτοῦ, τὰ προνόμια ἃτινα εἶχε καὶ προηγούμενως ἡ ἐκκλησία αὐτῶν. Ἦτοι, ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὸ πολιτικὸν συμφέρον τοῦ Πορθητοῦ δὲν ἦτο ξένον διὰ τὴν περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν προνομίων τούτων.

§ 7. Φρονούμεν ὅτι τὰ γεγονότα—ὡς ἐν τοῖς προηγούμενοις ἐξετέθησαν καὶ ἀπεδείχθησαν—καὶ ἡ λογικὴ, ἄχουσιν ἀναγκάτως εἰς τ' ἀνωτέρω συμπεράσματα. Διὰ νὰ πεισθῇ ὅμως ἔτι μᾶλλον ὁ κ. Κυλλίστρατος περὶ τοῦ ὅτι ὁ Πορθητὴς καὶ πολιτικὸν συμφέρον εἶχε, καὶ ἐφοβεῖτο κοινὴν ἐξέγερσιν τῆς Εὐρώπης κατ' αὐτοῦ, προσέτι δὲ καὶ ὅτι δὲν διετέλει ἐν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ὡς καὶ τῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως ἐρανιζόμεθα τὰς γνώμας καὶ κρίσεις τῶν συγχρόνων τῇ ἀλώσει καὶ μεταγενεστέρων ἱστορικῶν.

Ὁ Γεώργιος Φραντζῆς ἀντιμαχόμενος ὡς γνωστὸν, κατὰ τὴν ἄλωσιν, καὶ πλήρης οὐδύνης καὶ μίσους κατὰ τοῦ Πορθητοῦ διατελὼν, δὲν ἀρνείται τὰς γνώσεις τούτου περὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' οὔτε τὸ πολιτικὸν συμφέρον αὐτοῦ, καὶ τὸν ἄψ' οὐ οἱ ὀθωμανοὶ κατεῖχοντο φόβον κοινῆς ἐνεργείας τῶν χριστιανικῶν Κρατῶν κατ' αὐτῶν, διότι λέγει¹ «οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτῆριος (ὁ Πορθητὴς) θέλων παιῆσαι ὡς βασιλεὺς τῆς πόλεως καθὼς ἐποιοῦν καὶ οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς τὸν Πατρι-

¹ Βιβλ. Γ', σελ. 306.

ἀρχὴν προσεκλήσατο.... καὶ πολλὰ ὁμιλήσαντες ἀνα-
μεταξὺ καὶ ἀπαγγελίας ἀμετρούτους ἐπηγγείλατο δοῦναι
τῷ Πατριάρχῃ», καὶ κατωτέρω ¹ «οὗτος οὖν ὁ παμ-
μίαςρος καὶ φθορεὺς τῶν χριστιανῶν πονηρὸς ὢν καὶ πο-
λύτροπος καὶ τῇ ἀλώπει ὑποκρινόμενος ταῦτα οὐχὶ
ὑπὲρ εὐλαβείας ἢ καλοκαγαθίας ἐποίει, ἀλλ' ἵνα οἱ
χριστιανοὶ ἀκούσωσι τὰς ἀπαγγελίας συναχθῶσιν ἐν
τῇ πόλει καὶ κατοικήσωσιν αὐτήν» ². 'Επὶ τῇ ἐμφα-
νίσει δὲ κομήτου, ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσην, προστίθη-
σιν ³. 'Ενόμιζον ὅτι ὁ κομήτης ὁ ξιφοειδὴς καὶ ἡ σκό-
τωσις τῆς σελήνης οὕτω δηλοῖ, «ὅτι μέλλουσιν ὁμο-
φωνῆσαι οἱ τῶν 'Εσπερίων αὐθένται χριστιανοὶ ἐλθεῖν
κατὰ τῶν Τούρκων καὶ αὐτοὺς νικῆσωσι, οἱ Τούρκοι
δὲ θεωροῦντες καὶ αὐτοὶ εἰς φόβον οὐκ ὀλέγον
καὶ λογισμοὺς ἐνέπεσον.

'Εν δὲ τῷ «Χρονικῷ 'Ιέραι» ⁴ ἀναγινώσκωμεν «δια-
νενοημένου δὲ (τοῦ Πορθητοῦ) πλείστα καὶ ἀπορρύντος
πῶς ἂν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἔξοι Ρωμαίων ἅπαν τινὲς
αὐτῷ εἰρήκασιν ἐκ τῶν αὐτοῦ εἰδότες· εἰ βούλει, ἐνδο-
ξότατε, ἅπαν Ρωμαίων γένει ἐν τῇ πατρίδι τῇ αὐτοῦ
μένειν καὶ σοὶ τιτάσθαι, ἄνδρα τινὰ πρωτεύοντα τῆς

¹ Αὐτ. σελ. 308.

² Τ' αὐτὰ ἀναφέρονται καὶ ἐν τῇ Πολιτικῇ ἱστορίᾳ σελ. 27, καὶ ἐν τῇ Πατριαρχικῇ σελ. 79.

³ Βιβλ. Γ', σελ. 378.

⁴ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Lada τόμ. 1, σελ. 267.

τούτων 'Εκκλησίας τὸν Πατριάρχῃν λέγουσι, δὸς τού-
τους εἰς **προστάτην**, ἀρχὴν τε τῶν ἐκκλησιῶν καὶ
τῶν ἱεροθύτων, πᾶσι δὲ ἔσται ἀρεστὸν τοῖς ὑπὸ σὲ
Ρωμαίοις, καὶ πάντες ὑποκύψουσιν ἐν οἷς ποθεῖς, ὦ
κράτορ. Τοῖνον καὶ τὸν Σχολάριον, ἄνδρα σοφὸν εὐ-
ρόντες, ὄντα κριτὴν τὸ πρότερον ἐντὸς τοῦ παλατίου,
συγγράμματα συγγράψαντος πλείστα τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ
κληρικοὶ καὶ σύνοδοι ἀνάγουσιν εἰς θρόνον, δόντος τοῦ
Σουλτάνου ὁρισμὸν **ιδύειν τὰ Ρωμαίων**».

'Επίσης ἐν τῇ «Χρονικῇ 'Εκθέσει» ¹ ἀναγινώσκο-
μεν «**φοδούμενος** ὁ αὐθέντης μήπως ἐν τοῖς ζώσιν
ἔστι (ὁ Κωνσταντῖνος) καὶ πορευθεὶς φέρει ἐκ τῆς
Φραγκίας λαὸν κατ' αὐτοῦ, εὖρον γὰρ τὴν κεφαλὴν αὐ-
τοῦ καὶ ἀνεγνώρισαν αὐτὴν ὅ τε Μάμλης καὶ οἱ ἑτε-
ροὶ ἄρχοντες, καὶ οὕτως ἡσύχασαν», καὶ κατωτέρω ²
περὶ τοῦ Μεγάλου Βεζύρου Χαλήλ ὅτι «ἔσκωπτεν αὐ-
τὸν τοῦ πολιορκῆσαι τὴν πόλιν λέγων αὐτῷ ὅτι θέλει
γένηται ἀνακάτωμα ἐκ τῶν Φραγκῶν καὶ ἐλθόντες
ἐξέλωσιν ἡμᾶς ἐκ τῆς Δύσεως». Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ σχε-
δὸν αὐταῖς λέξεσιν ἀναγινώσκωμεν καὶ ἐν τῇ Πολιτικῇ
'Ιστορίᾳ ³.

'Εν τῇ αὐτῇ δὲ Πολιτικῇ 'Ιστορίᾳ ⁴ ὡς καὶ ἐν τῇ

¹ Lad. αὐτ. τόμ. 7, σελ. 570.

² Αὐτ. τόμ. 7, σελ. 571.

³ Σελ. 23.

⁴ Σελ. 30 καὶ 50.

Πατριαρχική¹ ἀναφέρεται ἐκτενέστερον ἢ παρὰ τῷ Φραντζῇ ὅτι ὁ Πορθητὴς ἦτον ἐν γνῶσει τῶν κατ' ἡμᾶς καὶ ἰδίᾳ τῶν τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ διάλεξιν πρὸς τὸν Πατριάρχην «ἐπαυσε καὶ τῆς κακίας ἣν εἶχε κατὰ τοῦ γένους τῶν Γραικῶν καὶ ἡγάπα ἐκτοσε», τὸν δὲ Πατριάρχην «πολλάκις μετεκαλέσατο καὶ ἐδωρήσατο αὐτῷ δῶρα καὶ ἡγάπα καὶ πᾶσαν εὐλογον ἀξίαν αὐτοῦ καὶ δέσιν ἐξεπλήρου, καὶ ἔλεγον καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ πολλὰ περὶ ταύτου τοῦ Σουλτάνου ὅτι ἐνωτισθεὶς καὶ πληροφορηθεὶς τὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς πίστεως τῶν χριστιανῶν ἐν ἀμφιβολίᾳ ἦν περὶ τῆς ἐαυτοῦ»². Εἶνε δὲ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι τοιαύτη διέλεξις περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν ἐγένετο μετὰ τοῦ Σχολαρίου καὶ τοῦ Πορθητοῦ, διότι ἐν τῇ Turcograecia τοῦ Κρουσίου σῶζεται πραγματεία ἐπιγραφομένη «Γενναδίου μοναχοῦ καὶ Πατριάρχου τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων, περὶ τῆς μόνης οδοῦ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐξεδόθη δὲ τῷ Σουλτάνῳ αἰτήσαντι μετὰ τὰς ἐνώπιον αὐτοῦ διολέξεις, ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ τότε γεγεννημένης». Σὺν τῷ ἑλληνικῷ δ' αὐτῆς κειμένῳ ὑπάρχει καὶ τουρκικὴ μετάφρασις (ὁ' ἑλληνικῶν χαρακτήρων) γενομένη ἐντολῇ τοῦ Σουλτάνου ὑπὸ τοῦ τότε κριτοῦ Βερροίας Ἀχμέτ.

¹ Σελ. 79.

² Πολ. Ἱστ. σελ. 30.

Ἐξ ὅλων τῶν παρατεθέντων χωρίων καὶ τῶν προσχθέντων ἐπιχειρημάτων, πᾶς μὴ προκατελημμένος πείθεται, φρονούμεν, ὅτι ὁ Πορθητὴς καὶ τὰ ἡμέτερα ἐγνώριζε, καὶ τὴν ὁμοφωνίαν τῆς Δύσεως ἐφροβεῖτο καὶ ἐκ πολιτικοῦ συμφέροντος—σὺν ἄλλοις λόγοις—ὁρμήθη διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν προνομίων. Σφάλλεται ἐπομένως ὁ κ. Καλλίστρατος τὰ ἐναντία γνωματεύων, καὶ ἀδικεῖ ἐαυτὸν λέγων *οὐκ εἶνε παραμύθια τῆς Χαλιμάς αἱ ὁρθαὶ γνῶμαι τῶν ἀντιθέτων αὐτῷ αἵτινες ἐρεῖδονται ἐπὶ ἀκαταμαχίτων ἐπιχειρημάτων καὶ ἀναμνησθητέων ἱστορικῶν ἀληθειῶν*.

§ 8. Ὁ κ. Καλλίστρατος παρεπιπτόντως ἄπτεται καὶ τοῦ ἐτέρου ζητήματος, περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἄλωσιν Δημοσίου Διεθνoῦς Δικαίου ὡς γενεσιουργοῦ ἢ μὴ λόγου τῶν προνομίων, καὶ ἐπιφέρει τὴν ἐπομένην κρίσιν. «Ἐάν—λέγει—κατὰ τοὺς χρόνους τῆς καταπτώσεως καὶ παρακμῆς τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἕκαστον ἔθνος εἶχε καὶ ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ τὴν ἰδίαν νομοθεσίαν καὶ δικαστικὴν ἀρχήν, βεβαίως τὸ τοιοῦτον οὐδεμίαν σχέσιν καὶ συνάφειαν ἔχει πρὸς τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀναγνωρισθέντα προνόμια». Μετὰ τὸ ἀξιωματικὸν δὲ τοῦτο ἐπιχείρημά του βεβαίως προστίθῃσι κατωτέρω ὅτι ὁ Πορθητὴς ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὸν πρῶτον μετὰ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκλεχθέντα καὶ διορισθέντα Πατριάρχην, κατὰ τὴν τότε καὶ πρὶν καὶ μετὰ τῆς σήμερον ἐξακολουθοῦσαν συνήθειαν ἐπέδοτο τὰ ἐπίσημα

ἐκτελεστήρια, ἤτοι ἐπέδωκεν εἰς αὐτὸν βεράτια»... καὶ «τὰ βεράτια τὰ Πατριαρχικά τὰ διδόμενα τῷ Πατριάρχῃ ὡς Ἀρχηγῷ ξένου μὲν ἐντελῶς ἔθνους διὰ τε τὴν Μουσουλμανικὴν Πολιτείαν καὶ τὸ Ἰσλάμ, πλὴν ὅμως ὑποτελοῦς καὶ ὑποφύρου (trilutaire) προσομοιάζουσι πρὸς τὰ ἐκτελεστήρια, βεράτια, τῶν Προξένων τῶν ἄλλων ἀνεξαργήτων καὶ ἐλευθέρων χριστιανικῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης». Οὕτως, ἀφ' ἐνὸς μὲν τίθεται γενικὴ ἀρχὴ περὶ ἰδίαις νομοθεσίαις καὶ δικαστικῆς ἐξουσίας ἐκάστου ξένου ἔθνους ἐκ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ Κράτει εὐρισκομένων πλειόνων τοιούτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁμολογεῖται ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος εἶνε ἔθνος ξένον πρὸς τὸ Ἰσλάμ, καὶ ὅτι ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ λαμβάνει βεράτι ὡς οἱ πρόξενοι τῶν ἄλλων ἐθνῶν, γίνεται δὲ καὶ δεκτὸν ὅτι καὶ εἰς τοῦτο ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα ἰδίας νομοθεσίας καὶ δικαστικῆς ἐξουσίας. Ἀλλ' ἐνῶ ταῦτα πάντα αὕτως ὁ κ. Καλλίστρατος λέγει, ἰσχυρίζεται ταυτοχρόνως ὅτι ἡ γενικὴ ἀρχὴ περὶ ἰδίαις νομοθεσίας καὶ δικαστικῆς ἐξουσίας ἐκάστου τῶν ξένων ἐθνῶν εἶνε ὅλως ἄσχετος πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοῦ δικαιώματος εἰς τὸ ξένον ἐλληνικὸν ἔθνος! Ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς συμβιβάζονται αἱ ἀντιθετοὶ αὗται σκέψεις. Βεβαίως δὲ σφάλλεται ὁ Παρισινὸς συγγραφεὺς τοιαῦτα ἀποφαινόμενος.

§ 9. Μετὰ τὰ περὶ πολιτικοῦ συμφέροντος καὶ δημοσίου κατὰ τὴν ἄλωσιν δικαίου λεχθέντα ἐπιληφθώ-

μεν ἤδη τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἑτέρου σοβαροῦ ζητήματος· ἂν ἀσχέτως πρὸς τοὺς δύο ἄλλους λόγους ἦιον ὑποχρεωμένος ὁ Πορθητὴς ν' ἀναγνωρίσῃ τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας ἐνεκα μόνων τῶν διατάξεων τοῦ Κορανίου καὶ τῶν Ἀχτναμέδων Σινᾶ καὶ Ἱερουσαλήμ.

Ὁ Παρισινὸς συγγραφεὺς προβαίνειν εἰς ἀνάλυσιν θεωριῶν περὶ τῆς Μουσουλμανικῆς καὶ Χριστιανικῆς θρησκείας δεικνύει βαθὺς γνώστης καὶ θαυμαστῆς τοῦ Κορανίου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰσλάμ. Ἐπιτιθέμενος δὲ κατὰ τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτῶν δὲν φεῖδεται οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, περὶ οὗ λέγει ὅτι «ἐθεώρει τὸν ἰσλαμισμόν ὡς αἵρεσιν χριστιανικὴν κατατάσσων αὐτὸν εὐθὺς μετὰ τὸν Ἀρειανισμόν». Ἀληθῶς ὁ Δαμασκηνὸς ὀνομάζει αἵρεσιν τὸν ἰσλαμισμόν. Ἀλλὰ τὴν λέξιν αἵρεσιν δὲν μεταχειρίζεται ἐν τῇ στενῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς θρησκείας κεχωρισμένης καὶ ἰδίᾳ πρεσβευσούσης δόγματι ἑτέρας χριστιανικῆς θρησκείας, ἀλλ' ἐν γενικωτέρᾳ ἐννοίᾳ, τοῦ συστήματος φιλοσοφικῶν ἀρχῶν καὶ θρησκευτικῶν δογμάτων καθόλου.

Ἐν τῷ 94ῳ τόμ. τῆς πατρολογίας ὑπὸ Migne εὐρίσκεται ὁλόκληρος περὶ αἱρέσεων πραγματεία τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἐν ἀρχῇ ταύτης ἀναγινώσκομεν «Πασῶν αἱρέσεων μητέρες καὶ πρωτότυποι τέσσαρες α) οἷον Βαρβαρισμός, β) Σκυθαρισμός, γ) Ἑλληνι-

σμός, δ) 'Ιουδαϊσμός». «'Εξ ὧν ἄλλαι πᾶσαι ἀνεφύησαν»¹.

Μετά τὴν ἐξέτασιν δ' αὐτῶν ἀριθμῶν ὡς ἐξαίρεσιν τὸ Πυθαγόρειον φιλοσοφικὸν σύστημα,² τὸ Πλατωνικόν, ζ) τὸ τῶν Στωϊκῶν, η) τὸ τῶν Ἐπικουρείων, καὶ εἴτα καθέξης τὰ διάφορα δόγματα Χριστιανῶν, πολυθεϊστών, εἰδωλολατρῶν καὶ Μονοθεϊστών. Ἐν παραδείγματι εἰς τὴν λζ'. αἴρεσιν τάσσει τοὺς Ὀφίτας «οἱ τὸν ὄφιν δοξάζοντες καὶ τοῦτον Χριστὸν ἡγούμενοι, ἔχοντες δὲ φῶς, ὅφιν τὸ ἔρπετον, ἐν κύστει τινί»³, εἰς τὴν μθ) τοὺς πεπουζιανούς³, καὶ εἰς τὴν ἐκατοστὴν πρώτῃν αἴ-

1 Τόμ. 94 σελ. 678.

2 αὐτ. σελ. 700.

3 Ἐπειδὴ ἴσως δὲν εἶνε γενικῶς γνωστὸν ποῖον γνώμην ἔχει ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία περὶ τοῦ δυνατοῦ ἢ μὴ τῆς ὑπάρξεως θρησκείας διατασσούσης τὴν δι' ἀνθρώπου αἵματος θύσαν, καὶ ἐπειδὴ γίνεται ἐνταῦθα λόγος περὶ τῶν Πεπουζιανῶν, ἐπιτραπέσω ἡμῖν, ὅπως παρεκθατικῶς καὶ ἀσχετῶς πρὸς τὸ κύριον θέμα, νὰ ἐκθέσωμεν τὰ τοῦ δόγματος τούτων κατὰ τὸν Δαμασκηνόν. «Οἱ Πεπουζιανοὶ» λέγει οὗτος αὐτ. ἐν σελ. 708-9, «οἱ καὶ Κυντιλλιανοί, οἷς συνάπτονται Ἀρτουρίται, αἰρέσει δύο. Ἐξ αὐτῶν μὲν εἰσὶ τῶν Καταφρυγαστῶν ἔτερα δὲ παρ' ἐκείνους δογματίζουσι, Πέπουζαν πόλιν τινα ἀναμέσον Γαλατίας καὶ Καπποδοκίας καὶ Φρυγίας ἐκθειάζοντες καὶ δὴ ταύτην Ἱερουσαλὴμ ἡγούμενοι· ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Πέπουζα· γυναιξὶ δ' ἀποδίδοντες τὸ ἄρχειν καὶ ἐρατεῦν. Μοῦνται δὲ τινα, κατακετιόντες νέον παιδα ῥαφίσι χαλκαῖς, ὥσπερ οἱ Καταφρυγαστῶν, καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ ὄλεθρον φυνάσσεις

ρεσιν (οὐχὶ δ' εὐθὺς μετὰ τὸν Ἀρειανισμόν ὡς λέγει ὁ κ. Κηλλίσσατος) τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Μουσουλμανικῆς θρησκείας. Περὶ τῆς θρησκείας δὲ ταύτης ἰκινὰ γράφει ὁ Δαμασκηνὸς ἀποδεικνύοντα ὅτι εἶχε γνῶσιν τῶν δογμάτων τοῦ Ἰσλάμ, διότι καὶ τὰ περὶ Θεοῦ καὶ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Παναγίας ὡς πιστεύονται ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων, καὶ ὡς ἐκτίθενται ἐν τῷ Κορανίῳ, ἀναφέρει, καὶ κατὰ χριστιανικὸν καθήκον ἀνασκευάζει, καὶ περὶ γάμου, διαζυγίου, ἀγορᾶς, πωλήσεως, καὶ περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς μαρτυρικῆς ἀποδείξεως ἐν ταῖς δικαιοπραξίαις τοῦ Ἰσλάμ ἐμῖλει, καὶ περὶ τῆς ἐκ τῆς γῆς ἐξεληθούσης αὐτομάτως ἐγκύου καμήλου πολλὰ διηγείται¹, καὶ περὶ ἀμοιβῶν καὶ οἴνου ἐν παραδείσῳ² λέγει, κλ. κλ., πρὸς δὲ καὶ τὰς ἐπιγραφὰς διαφόρων ντουρά. ὡς λ. χ. τῆς Τραπέζης (ντουρά Δ) τοῦ Βαϊδίου (ντουρά Β) κλ. ὀρίζας καὶ περὶ πολλῶν ἐν γένει πραγματοῦνται, ἅτινα δύναται ν' ἀναγνώσῃ ὁ Παρισι-

καὶ ὁμοπονήσαντες, προσφορὰν μεταλαμβάνονσι. Καὶ δὴ τῇ Κυντιλλίᾳ ἢ Πρισιλλίᾳ Χριστὸν ἐκείσε ἐν Πεπούζῃ ἀποκεκαλύφθαι ἐν εἴδει θηλείας μυθολογοῦσι. Κέχρηται δ' ὡσαύτως Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἴδιον μεταποιούμεναι». Ἰδ. καὶ Συντ. Ραλ. καὶ Ποτλ. τόμ. Β'. σελ. 189-90 καὶ τόμ. 6 σελ. 67.

1 Περὶ τῆς καμήλου ταύτης γίνεται μνεία κατ' ἐπαναλήψιν ἐν Κορανίῳ λ. χ. ἐν κεφ. Ζ. 71.75. — ἐν κεφ. ΙΑ. 67.68 — ἐν κεφ. ΙΖ. 61. — ἐν κεφ. ΝΔ. 27.29 κλ.

2 Κοραν. κεφ. ΜΓ. 71 καὶ ΜΖ. 16.

νός συγγραφεὺς ἐν τῷ ῥηθέντι 94^ω τόμ. τῆς Πατρο-
λογίας, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῷ 96^ω τομ. αὐτῆς σελ. 642
ἔνθα ὀνομάζει ἀντίχριστον τὸν μὴ ὁμολογῶντα τὸν
Ἰησοῦν Χριστὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Κύριον, ἀλλὰ λέ-
γοντα αὐτὸν—κατὰ τὸ Κοράνιον—«δοῦλον τοῦ Θεοῦ»¹.

Ἀδίκως λοιπὸν ὁ κ. Καλλιστράτος ἐπετέθη κατὰ
τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ὡς ὁθέν ἀγνο-
οῦντος τὰ τῆς θρησκείας τοῦ Ἰσλάμ.

§ 10. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς ἀχτναμέδες καὶ
τὸ Κοράνιον. Ἐξετάσωμεν δὲ πρῶτον τὰ περὶ τῶν
Ἀχτναμέδων.

Καίτοι τινὲς προσβάλλουσι καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν
τῶν δύο Ἀχτναμέδων, ἀλλ' ὅμως ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸν
ὑπὲρ τοῦ Σινᾶ Ἀχτναμὲν, ὁ Παρισινὸς συγγραφεὺς
ἀποδεικνύει λογικῶς καὶ ἐπισημονικῶς ὅτι ἐν Μεδίνη
ἐν τῷ Μετδζιτ (τῷ ἱερῷ προσκυνητηρίῳ) τοῦ Προφή-
του ἐγγράφη ὄντως οὗτος, καὶ ὅτι διὰ τῶν μεταγενε-
στέρων Ἀχτναμέδων τοῦ Χαλίφου Ὁμάρ, τοῦ Σουλ-
τὰν Σελίμ κλπ., ὡς καὶ διὰ τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν Ἀζίζ
ἐκδοθέντος Βερατίου, τίθεται ἐκτὸς πάσης συζητήσεως
ἡ ὑπαρξὶς καὶ γνησιότης τοῦ Ἀχτναμέ τούτου πανη-
γυρικῶς καὶ ἐπισήμως ἀναγνωρισθέντος ὑπὸ σύμπαντος
τοῦ Μουσουλμανικοῦ κόσμου. Ἀτυχῶς ὁ Παρισινὸς
συγγραφεὺς δὲν ὁμιλεῖ Ἰμετὰ τοῦ αὐτοῦ κύρους καὶ αὐ-

θεντίας καὶ περὶ τοῦ κειμένου τοῦ Ἀχτναμέ τούτου,
καὶ ἀγνοοῦμεν ποῖον κείμενον ἢ ποία μετὰφρασις αὐτοῦ
εἶνε ἡ ἀκριβεστέρα, ἡ δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ «Ν. Ἡ-
μέρα», ἢ αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου καὶ Γρηγοριάδου δη-
μοσιευθεῖσαι ; Ἐχει δὲ σπουδαιότητα τὸ ζήτημα τῆς
διαφόρου μετὰφράσεως ἐν τισι χωρίοις. Οὕτω λ. γ.
κατὰ μὲν τὸν κ. Ἀντιόχον «νὰ πληρῶνωσι χαράτς¹
μόνον δ,τι προαιροῦνται, καὶ νὰ μὴ βιάζωνται μήτε νὰ
ὑποχρεῶνται εἰς τι τούτων»· κατὰ δὲ τὸν κ. Καλλι-
στράτον «ἔτι προστάζω καὶ ἐμποδίζω τοὺς Ἑμίνηδες²
νὰ μὴ ζητοῦν ἀπ' αὐτοῦ κεφαλικὸν φόρον ἢ ἄλλα
νέα δασίματα».

Ἐπίσης ἐν τῷ τοῦ Ἀντιόχου «νὰ μὴ καταδαφί-
ζηται καμμία Ἐκκλησία των», καὶ κατωτέρω «τὸ
περὸν τοῦ ἐλέους νὰ κληνθιβάζηται πρὸς αὐτοὺς³»,
ἄτινα ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ ἐτέρου κειμένου, ἔνθα πάλιν
ἀπαντᾷ αὐδεὶς νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγκαι-
νιάζωσι τὰς ἐκκλησίας των⁴» ὅπερ ἐλλείπει ἐκ τοῦ κει-

1 Χαράτς, εἶνε ὁ ἔγγειος φόρος, ὡς λέγει καὶ ὁ Καλλι-
στράτος.

2 Τὸ ῥον ἔτος τῆς ἐγείρας ὅτ' ἐγγράφη ὁ Ἀχτναμέ οὗτος,
εἶχεν ἄρα γε τεθῇ εἰς ἐνέργειαν ὁ θεσμὸς τῶν Ἑμίνηδων ;

3 Ἄν ὄντως ὑπάρχῃ ἐν τῷ προτοτύπῳ ἡ περὶ περὶ φρά-
σις αὕτη, δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς παρερμηνείας
κατὰ τῶν προνομίων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ;

4 Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐγκαινιάζωμεν ἔπεται ὅτι ἔχομεν καὶ τὸ
δικαίωμα νὰ κτίζωμεν ἀκόλутως ἐκκλησίας.

1 Κορ. Σ. 116-119.

μένου τοῦ κ. Ἀντίοχου. Ἐν τούτῳ ἀναγινώσκουμεν ἔτι «να μὴ ὑποχωρῶται κανεὶς ἐξ αὐτῶν (τῶν Χριστιανῶν) νὰ φέρῃ ὅπλα (διὰ τὴν πολέμῃ δηλ. ὑπὲρ τῶν Μουσουλμάνων), ἀλλ' οἱ Μουσουλμάνοι ν' ἀμύνονται ὑπὲρ αὐτῶν», ἐνῶ τὸ χωρίον τοῦτο κατὰ τὸν κ. Καλλίστρατον ἔχει οὕτω «καὶ ἐπάνω εἰς αὐτοὺς (τοὺς Χριστιανούς) νὰ μὴ σηκώνῃ τις ὅπλον, μάλιστα δ' οἱ Μουσουλμάνοι ν' ἀμύνονται ὑπὲρ αὐτῶν». Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι τινὲς διαφοραὶ, καὶ ἐνεκα τῶν διαφορῶν τούτων μεταφράσεων καὶ ἐξηγήσεων θὰ πυχόμεθα ἵνα ὁ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου δημοσιεύσῃ φωτοτυπικὸν ἀντίγραφον τοῦ Ἀραβικοῦ κειμένου τοῦ Ἀχτναμέ τούτου¹ μετὰ ἐπιμελεστάτης καὶ ἀκριβεστάτης Ἑλληνικῆς αὐτοῦ μεταφράσεως, ἵνα οὕτω βασιζόμενοι ἐπὶ ἐπισήμου καὶ αὐθεντικοῦ κειμένου προβήνῳσιν οἱ δυνάμενοι εἰς τὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν ἕτερον Ἀχτναμέν τοῦ Ὁμάρ-ελ-Χαττάπ ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀκριβοῦνται καὶ τούτου ἡ ὑπαρξὶς καὶ τὸ περιεχόμενον, καθ' ὃ ἀναφέ-

¹ Ἐννοοῦμεν τοῦ ἀντιγράφου τοῦ Ἀχτναμέ ὅπερ ἐδόθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σινᾶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σελήμ λαβόντος τὸ τοῦ Μωάμεθ πρωτότυπον καὶ καταθέσαντος αὐτὸ—ὡς λέγεται—εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς Κων)πόλεως. Ἐπομένως ἂν μὴ ἀπολύτως ἀδύνατον, ἀναντιρρήτως ὁμως δυσκολώτατον θὰ ᾔνε νὰ ἐπιτύχωμεν φωτοτυπικὸν ἀντίτυπον τοῦ πρωτοτύπου, καὶ ὅσον ν' ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ τοῦ ἀντιγράφου.

ρεται ἐν τινι βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ α' Ἀπάντησις κατὰ τοῦ ζητήματος τοῦ κυρίου Εὐγενίου Βορέ περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ Ἀγίων Τόπων. Ἐν Κ)πόλει 1851». Ὁ Βορέ οὗτος, κατὰ τῷ ἐν λόγῳ βιβλίῳ, προβάλλει, σὺν ἄλλοις, καὶ τὸ ὅτι ὁ εἰς τὸν Ὁμάρ ἀποδιδόμενος Ἀχτναμές δὲν εἶναι γεγραμμένος διὰ Κουφικῶν γραμμάτων, καὶ ἐπομένως ἰσχυρίζεται ὅτι καὶ ἐκ τῆς γραφῆς ἀποδεικνύεται τὸ πλαστὸν αὐτοῦ· ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς ἀπαντήσεως παραδέχεται ἐν σελ. 46 ὅτι ἐγράφη ὁ Ἀχτναμές οὗτος «διὰ ψήφων τῆς καθομιλουμένης γλώσσης τῶν Ἀράβων καὶ ὅχι διὰ τῶν ἀρχαίων χερσακτῆρων Κουφικῶν καὶ δυσαναγνώστων» καὶ δικαιολογεῖ δικαίως ἐν τῇ ἐν λόγω διὰ τούτων μὴ Κουφικῶν γραμμάτων. Τούναντίον ὁμως ὁ κ. Καλλίστρατος λέγει ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Ἀχτναμές ἐγράφη διὰ Κουφικῶν γραμμάτων καὶ φυλάσσεται ὡς πολύτιμον κειμήλιον ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Ἱερουσολύμων. Ἡμεῖς ἀγνοοῦντες καὶ μὴ θέλοντες νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, παρατηροῦμεν μόνον ὅτι ὁ ἐν Κ)πόλει Ἀγγλος Πρεσβευτῆς Rose ἔγραψε τῇ 16 Δεκεμβρίου 1851 εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Λόρδον Malmsbury περὶ τῆς κατὰ τὸ 1851 διορισθείσης ἐν Κ)πόλει μικτῆς ἐπιτροπείας πρὸς ἐξέτασιν τῶν τίτλων ἐφ' ὧν ἐθαίξοντο αἱ ἀξιώσεις τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Λατίνων ἐπὶ τῶν Ἀγίων Τόπων, ὅτι ἡ ἐπιτροπεία αὕτη «montra un trop grand penchant pour la

Francee, en rejetant comme pièse probante le traité du calif Omar, base des prétentions Grecque¹). Προσέτι δὲ λέγεται ὅτι ὑπάρχουσι δύο φερμάνια τῶν ἐτῶν 1611 καὶ 1635 καὶ α² ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμάρ ἐδόθησαν αἱ τρεῖς θύραι τοῦ σπηλαίου τῆς Βηθλεὲμ καὶ ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς φράγγους κληρικούς. Ἐπίσης δὲ καὶ τρίτον φερμάνιον τοῦ 1630 ἐν ᾧ ρητῶς ἀνηγράφεται³ ὅτι «τὸ φερμάνιον τοῦ Ὁμάρ τὸ προσχθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἶνε πλαστόν». Καὶ ἡμεῖς μὲν ὡς δὲν ἀνέγνωμεν τὸν Ἀχτναμὲν, δὲν ἀνέγνωμεν καὶ τὰ φερμάνια ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Testa ἐν τῇ συλλογῇ αὐτοῦ ὡς ἀληθῶς ὑφιστάμενα· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ πηγαὶ ἀφ' ὧν οὗτος ἠρύσθη τὰ περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ γνησιότητος τῶν φερμανίων τούτων εἶνε Λατινικαὶ⁴, καὶ ἐπειδὴ, ὡς γνωστόν, τὸ ζήτημα τῶν Ἀγίων Τόπων εἶχε καὶ ἔχει λίαν φανατίζει τοὺς Λατίνους ἐννοοῦντας διὰ παντός τρόπον νὰ καταλάβωσι τοὺς ἱεροὺς τόπους ἐφ' ὧν εἶχον δικαιώματα οἱ Ὁρθόδοξοι, δὲν εἶνε ἀπίθανον νὰ ἐχάληκευθῃσαν μὲν τὰ τρία φερμάνια, νὰ εἶνε δὲ γνησιώτατος καὶ αὐθεντικώτατος ὁ Ἀχτναμὲς τοῦ Χαλίφου

1 Traité de la Porte Ottomane par Testa. Tom. 3. σελ. 256.

2 Αὐτοῦ. σελ. 316-317.

3 Αὐτοῦ. σελ. 317.

4 Αὐτοῦ σελ. 312.

Ὁμάρ. Σχετικῶς ὁμῶς πρὸς τὸ κείμενον καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ, ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα παρατηροῦμεν παραλλήλας ἐν τισιν, ἐκφράζομεν ἐπίσης τὴν εὐχὴν περὶ δημοσιεύσεως διὰ φωτοτυπίας τοῦ Ἀρχιεπικού κειμένου μετὰ Ἑλληνικῆς ἐπισήμου μεταφράσεως τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς Α. Μ. τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

Ἀνεξαρτήτως ὁμῶς τῶν προρρηθέντων, εἰλικρινῶς ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ δύο οὗτοι Ἀχτναμέδες εἶνε σπουδαιότατα ὅπλα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου Σινᾶ καὶ Ἱερουσαλήμ διὰ τὰ ζητήματα τῆς λατρείας, τῆς ἐσωτερικῆς Διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐν τινι μέτρῳ ἀυτοδοσίας τοῦ Κλήρου, καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς κυριότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Προσκυνημάτων. Ἀλλὰ πέραν τούτων νομίζομεν ὅτι δὲν ἔ' ἀκουσθῶμεν ἂν ἰσχυρισθῶμεν ὅτι διὰ τῶν Ἀχτναμέδων τούτων περέχεται ἡμῖν, καὶ δὴ γενικῶς καθ' ἅπαν τὸ Τουρκικὸν Κράτος, καὶ πλῆρες δικαίωμα ἰδίας νομοθεσίας καὶ ἰδίας δικαστικῆς ἐξουσίας. Ὁ ἰσχυρισμὸς δὲ ὅτι ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Ἐκκλησίας περιλαμβάνεται, κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ Ἰσλάμ, καὶ ἡ ἐννοία τῆς Πολιτείας εἶνε ἐπιχείρημα ἥκιστα ἰσχυρὸν ἐν συζητήσει πρὸς τὸ Κυρίαρχον Ὁθωμανικὸν Κράτος, καὶ ἐπιστημονικῶς δὲ σαθρὸν μετὰ τὴν ἐκκαίκευσιν τοῦ Παλιτεύματος διὰ τοῦ Χάρτου τοῦ 1839.

καὶ τοῦ ἐτέρου τοῦ 1856, ὡς κατωτέρω θέλομεν ἐκθέσει.

Τὸ ὅτι δὲν δυνάμεθα ἐπιτυχῶς νὰ ἐπικαλεσθώμεν τοὺς Ἀχτναμέδες τούτους διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἰδίας ἡμῶν Νομοθεσίας καὶ Δικαστικῆς ἐξουσίας παρὰδέχεται καὶ ὁ κ. Καλλίστρατος ρητῶς λέγων «Περὶ τοῦ ἐτέρου δικαϊώματος τῶν Χριστιανῶν τοῦ δικάζεσθαι κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους δὲν ἀναφέρει ἰδιαιτέρως ἡ συνθήκη αὕτη, διότι τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀπορρεῖ, ὡς εἴρηται, ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ Κορανίου, ἡ δὲ συνθήκη αὕτη, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ συνθήκη τοῦ Προφήτου δὲν καταργοῦσιν οὐδὲ τροποποιοῦσι τὸ Κοράνιον, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἅπαγε τῆς βλασφημίας! ἀλλὰ συμπληροῦσιν».

Οὕτω δὲ καὶ ὁ κ. Καλλίστρατος καταλήγει ὁμολογῶν ὅτι διὰ τῶν δύο Ἀχτναμέδων δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ἡ διατήρησις ὅλων τῶν προνομίων. Ἐπομένως ἐκ τῶν λεγομένων αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Πορθητὴς δὲν ἦτον υποχρεωμένος ἐνεκα τῶν Ἀχτναμέδων τούτων ν' ἀναγνωρίσῃ γενικῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὰ προνόμια, τὰ ὅποια ἀνεγνώρισεν ὑπὲρ τοῦ ὅλου ἔθνους.

§ 11. Ὑπολείπεται τὸ ζήτημα περὶ τοῦ Κορανίου ὡς γενεσιουργοῦ λόγου τῶν προνομίων.

Καὶ ὁ κ. Καλλίστρατος καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ κ. Τσελεπιδης παρὰδέχονται τοῦτο. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι διὰ-

φορον σημασίαν ἀποδίδουσιν εἰς τὰς σχετικὰς πρὸς τὰ προνόμια διατάξεις αὐτοῦ, ἐκάτερος δ' αὐτῶν διάφορα προβάλλει ἐπιχειρήματα καὶ γνώμας, ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον ν' ἀναφέρωμεν προηγουμένως περιληπτικώτατα τὰς γνώμας αὐτῶν ἐν συνόλῳ, εἰτα δὲ νὰ προβώμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν διατάξεων τοῦ Κορανίου καὶ εἰς ἰδίαις κρίσεις.

Ὁ κ. Τσελεπιδης λέγει ὅτι πανηγυρικῶς καὶ ἐπισήμως διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Κριτοβούλου μνημονευομένων λέξεων ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ καὶ διατηρήθησαν τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας, ἅτινα εἶχεν αὕτη καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, διότι καὶ ἡ Ἱερὰ βιβλος τοῦ Ἰσλαμοῦ ἐπέτρεπε, καὶ τὸ Δημοσίον Δίκαιον τῆς τότε ἐποχῆς ὑπεγόρευε, καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐπέβαλλε τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπονομήν τῆς νομοθετικῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τῶν Ὀρθόδοξων Χριστιανῶν¹. ὅτι διὰ τοῦ Χάττι Χουμαγιουν τοῦ 1856 ἐπεκυρώθησαν καὶ διατηρήθησαν τὰ προνόμια ταῦτα², ὅτι διὰ διαφόρων διακοινώσεων τῆς Τουρκίας πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις διεκήρυσσεν αὕτη ὅτι «ἡ τιμὴ τῆς Τουρκίας ἐπιτάσσει τὴν περιφρουρήσιν ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐν τε τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλ-

¹ Τὰ Προνόμια τῆς Ἐκκλησίας σελ. 29-30.

² Αὐτ. σελ. 35 καὶ ἐπ.

λοντι, τῶν θρησκευτικῶν ἀτελειῶν, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῶν ὑπὸ τῶν προηγούμενων βασιλείων χρηγηθέντων» κλ. κλ.¹ καὶ ὅτι τὸ Χάττι Χουμαγιούν ἐκοινοποιήθη εἰς τὸ ἐν Παρισίοις συνέδριον καὶ γίνεται περὶ τῆς κοινοποιήσεως μνεία ἐν τῷ ἀρθρ. 9 τῆς Παρισινῆς Συνθήκης τοῦ 1856.² Ἀποδεικνύουν δ' οὕτως ὅτι αἱ ὑποσχέσεις καὶ ἐπαγγελίαι τῆς Τουρκίας περιεβλήθησαν διεθνὲς κῶρος καὶ δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀνακληθῶσιν ἢ τροποποιηθῶσι, συμπεραίνει ὅτι ἀφοῦ κατ' ἀρχὴν ἀναγνωρίζονται πρόνομια καὶ δικαιώματα ὑπὸ τῆς Τουρκίας, ἡ προσοχὴ ἡμῶν δεόν νὰ στραφῇ περὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ εἶδους καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν προνομίων³ καὶ προβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ζητημάτων τούτων.

Ὁ δὲ κ. Καλλιστράτος λέγει ὅτι ἔνεκα τῆς ἀποκλειστικότητος τοῦ Ἰσλάμ ὁ Ραγιαῖς εἶνε ξένος πρὸς τὴν θρησκείαν ταύτην, ἐν τῇ ἐννοίᾳ δὲ τῆς θρησκείας (ντὴν) περιέχονται καὶ τὰ Μουσουλμανικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ ἡ ὁθωμαν. Νομοθεσία καὶ πλείστα ἕτερα· ὅτι αἷ ἀποκλειστικότητος αὕτη τοῦ Ἰσλάμ περιορίζουσα τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἱεροῦ Νόμου εἰς μόνους τοὺς Μουσουλμάνους, ἐπαφίνουσα δὲ πάντα μὴ Μουσουλμανικόν

λαὸν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας του, εἶνε ἡ ἀ-
φορμὴ καὶ ὁ κατὰ θεωρίαν γενεσιουργὸς λόγος τῶν
παρὰ ταῖς Μουσουλμανικαῖς χώραις προνομίων τῶν
Χριστιανῶν· ὅτι τὸ ὄρθιν τῶν σκέψεων τούτων συνά-
γεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κορανίου, ὅπερ ἀπευθύνεται μὲν
πρὸς μόνους τοὺς πιστοὺς διὰ πάσας τὰς σχέσεις αὐτῶν,
ἐπιτάσσει δὲ νὰ δικάζωνται οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὴν Πεν-
τάτευχον καὶ οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον· ὅτι
αἱ ἀρχαὶ τοῦ Κορανίου καὶ τῶν ἐτέρων τριῶν πηγῶν
τοῦ ἱεροῦ Νόμου εἶνε αἰώνιοι καὶ ἀμετάβλητοι, μόνον
δὲ κατὰ τὰς ἐπουσιώδεις αὐτῶν διατάξεις δύνανται νὰ
μεταβληθῶσιν ὑπὸ τῶν Σουλτάνων μετὰ μεγίστης προ-
σοχῆς ἐνεργούντων, καὶ ὅτι συνεπῶς ὁ πορθητὴς δὲν
ἐνομοθέτησεν ἀναγνωρίσας τὰ πρόνομια τῆς Ἐκκλη-
σίας, ἀλλ' ἐφάρμοσεν ἀπλῶς τὰς διατάξεις τοῦ Κορα-
νίου καὶ τοῦ ἱεροῦ Νόμου ἐν γένει. Ἀναπτύσσων δὲ
διάφορα ἐδάφια τοῦ Κορανίου περὶ πολέμου, περὶ χρι-
στιανῶν καὶ ἰουδαίων, (ἔχλι κιτσέμπ) περὶ ὧν μόνων
λέγει ὅτι καλοῦνται Ζιμῆ, καὶ ὑποβάλλονται εἰς πλη-
ρωμὴν κεφαλικοῦ καὶ ἐγγείου φόρου (Δζιῶζιέ καὶ χα-
ράτζ) καὶ δὲν ἐξαναγκάζονται εἰς ἐξισλαμισμόν, ἐνῶ οἱ
εἰδιωολάτραι καλούμενοι ἄπιστοι δεόν ἢ νὰ προσέλθωσιν
εἰς τὸν ἰσλαμισμόν ἢ ἄλλως νὰ θανατωθῶσι, πειρά-
ται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀνεξιθρησκεία ὑπαγορεύεται ὑπὸ
τοῦ Κορανίου (B. 42 καὶ ἐπ. 70-72) καὶ ὅτι ἡ θρη-
σκεία τῶν Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν εἶνε μόναι ἀνε-

¹ Αὐτ. σελ. 33 καὶ ἐπ.

² Αὐτ. σελ. 36 σμ. 2.

³ Αὐτ. σελ. 29.

καὶ, καὶ ὅτι ὁ Προφήτης εἶνε εὐνοϊκῶς διατεθειμένος ὑπὲρ αὐτῶν.

§ 12. Δὲν ἔχομεν τὰς βαθεΐας γνώσεις τοῦ Παρι-
τινοῦ συγγραφέως ἐπὶ τοῦ Μουσουλμανικοῦ Δικαίου,
ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι πλανᾶται οὗτος ἐν τισι καὶ ἐσφαλ-
μένως ἐκτίθησι τὰ δόγματα τοῦ 'Ισλάμ. 'Επειδὴ δὲ ὁ
κ. Καλλίστρατος διὰ μακρῶν ἐνδιατρίβει εἰς τὰ ζητή-
ματα ταῦτα διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὰ συμπεράσματα εἰς
τὰ ὁποῖα καταλήγει· εἴμεθα καὶ ἡμεῖς ὑποχρεωμένοι,
παρεκβαίνοντες τοῦ κυρίου θέματος, νὰ θίξωμεν τὰ
ζητήματα τὰ ὁποῖα οὗτος ἐξετάζει, διὰ νὰ ἀποδεί-
ξωμεν ὅτι αἱ βάσεις ἐφ' ὧν οἰκοδομεῖ δὲν εἶνε ἀληθεῖς
καὶ στερεαὶ ὥς θέλει νὰ παραστήσῃ αὐτάς.

Τὸ Κοράνιον—ὡς γνωστὸν—δὲν ἀπεκλύφθη εἰς
τὸν Προφήτην ἐν συνόλῳ, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἀναλό-
γως τῶν ἀναγκῶν τοῦ 'Ισλάμ καὶ τῶν προόδων τοῦ
ἰσλαμισμού. 'Εν ἀρχῇ ὁ Μωάμεθ ἐζήτει νὰ ἐξισλα-
μίσῃ τοὺς "Αραβὰς εἰδωλολάτρους, καὶ μέχρις οὗ πα-
γιωθῇ ἡ νέα θρησκεία φιλικῶς διέκειτο πρὸς τοὺς
'Ιουδαίους καὶ Χριστιανούς. Διὰ τοῦτο δὲ, ὅτε ἐπὶ
'Ηρακλείου οἱ πυρολάτραι Πέρσαι ἐνίκων ἐν ἀρχῇ τοὺς
'Ελληνας, καὶ κίνδυνος ὑπῆρχε μὴ ἡ νέα θρησκεία
τοῦ 'Ισλάμ εἰς τὸν Μονοθεϊστὴν διδάσκουσα κατα-
πνιγῇ καὶ ἐξαφανισθῇ, ἀφοῦ ὁ Θεὸς τῶν ἡττωμένων
Χριστιανῶν ἐφαίνετο ἕνεκα τῶν ἡττῶν τούτων ὑπο-
δεέστερος τοῦ Προσμάδου τῶν πυρολατρῶν, ἀλλὰ

νικητῶν Περσῶν, ἐξεπέμφθη ἡ 30ῇ Σουρὰ τοῦ Κο-
ρανίου ἡ ἐπιγραφομένη οἱ "Ελληνας «'Ελ-Ρούμ» ἐν ᾗ
διδάσκεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ λυπῶνται οἱ πιστοὶ (Μου-
σουλμάνοι) διὰ τὰς ἡττάς ταύτας, διότι οἱ "Ελληνας,
κατὰ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν θὰ νικήσωσι πάλιν.

'Αλλ' ὅτε ὁ Μωάμεθ κατετρόπωσε τοὺς ἀντιπάλους
αὐτοῦ Χορείσσιτας, εἶχε δὲ κατορθώσει νὰ ἐπιτύχῃ
τὴν ἐξάπλωσιν καὶ ἐπικράτησιν τοῦ ἰσλαμισμού καθ'
ὅλην τὴν 'Αραβίαν, τότε αἱ ἀρχαῖα φιλικαὶ διαθέσεις
αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν 'Ιουδαίων καὶ Χριστιανῶν μεταβάλλον-
ται, καὶ νέα Σουρὰ ἀποκλύπτουσι τροποποιεῖσθαι ἢ
ἀνικροῦσθαι τὰς προηγουμένας, ὁ δὲ ἰσλαμισμὸς ἐπιζη-
τεῖ νὰ γίνῃ καθολικὴ θρησκεία καὶ νὰ θάψῃ τὸν χρι-
στιανισμόν. Τότε δὲ διδάσκεται καὶ ἀμείλικτος πόλε-
μος καθ' ὅλων τῶν ἀπίστων μέχρις οὗ οὗτοι ἐξισλαμι-
σθῶσι, ἢ ἄλλως ταπεινωθῶσι καὶ ὑποχρεωθῶσι εἰς
τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐξευτελιστικοῦ ὀζιδοῦ καὶ χαράτς
(κεφαλικοῦ καὶ ἐγγείου ταπεινωτικοῦ φόρου).

Τὰ σχετικὰ πρὸς τ' ἀνωτέρω ἐδάφει τοῦ Κορανίου,
ἐκτὸς τῆς 30ῆς Σουρὰ περὶ ἧς εἵπομεν, ἔχουσιν οὕτω.

«Διηρέσαμεν τὸ Κοράνιον εἰς μέρη ἵνα διδάσκῃ αὐτὸ
κατ' ὀλίγον. 'Αληθῶς ἡμεῖς κατεπέμψαμεν αὐτό».
(ΙΖ'. 107).

«Οἱ ἄπιστοι λέγουσι διατί δὲν κατεπέμφθη αὐτὸ
(τὸ Κοράνιον) ἐφ' ἀπαξ; 'Επράξαμεν οὕτω ἵνα κρατύ-
νωμεν τὴν καρδίαν ἀπαγγέλλοντες αὐτό». (ΚΕ'. 34).

«Ἐὰν ἀντικαταστήσωμεν ἐν τῷ Κορανίῳ ἐδάφιόν τι δι' ἑτέρου (ὁ Κύριος γινώσκει κάλλιον παντός ἄλλου ὅ,τι ἀποκαλύπτει) λέγουσι: σὺ αὐτὸς ἐπινόεις τοῦτο. — Οὐχί, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι αὐτῶν εἰσὶν ἀμαθεῖς». (ΙΑΖ'. 103).

Ταῦτα καὶ ἄλλα, τὰ περὶ τῆς κατὰ μικρὸν ἀποκαλύψεως τοῦ Κορανίου, καὶ τῆς τροποποιήσεως ἢ καταργήσεως ἐδαφίων αὐτοῦ δι' ἄλλων.

Περὶ πολέμου δέ, ἐξισλαμισμού ἢ ἀνεξιθρησκείας, καὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ πολέμου, σχετικά τινα ἐδάφια ἔχουσιν οὕτως. «Ὅποταν συναντᾷτε τοὺς ἀπίστους φονεύετε καὶ κατασφάζετε, συγχρατοῦντες τὰ δεσμὰ τοῦ αἰχμαλώτου». — «Μετὰ δὲ τὴν κατάπαυσιν τῆς μάχης ἄφτετε αὐτὸν ἐλεύθερον ἢ ἀνταλλάξατε ἀντὶ λύτρων». (ΜΖ'. 4.5).

«Οἱ μαχόμενοι κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀποστόλου αὐτοῦ θ' ἀνατραπῶσιν ὡς ἀνετράπησαν οἱ πρόγονοι αὐτῶν. Κατεπέμψαμεν ἤδη ἀρκετὰ φαινὰ σημεῖα τῆς ἰσχύος ἡμῶν. Μόνη ἡ ἐπώδυνος τιμωρία ἐπιφυλάσσεται τοῖς ἀπίστοις». (ΝΗ'. 6). — «Εἰπέ τοῖς ἀπίστοις: ἐὰν θέσωσι τέρμα εἰς τὰς ἀσεβεῖας αὐτῶν, ὁ Θεὸς θὰ τοῖς συγχωρήσῃ τὸ παρελθόν...». «Πολεμεῖτε αὐτοὺς μέχρις οὗ δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον πειρασμός, μέχρις οὗ δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἄλλη θρησκεία ἢ τοῦ μόνου Θεοῦ. Ἐὰν θέσωσι τέρμα εἰς τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν ὁ

Θεὸς βεβαίως ἐφορᾷ τὰς πράξεις αὐτῶν». (Η'. 39. 40). Ἰδ. καὶ ΜΗ'. 16.

Ἐἰδοὺ ὅποια ἔσται ἡ ἀμοιβὴ τῶν μαχομένων κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀποστόλου αὐτοῦ. Οὗτοι διασπείροντες κακὰ ἐπὶ τῆς γῆς θὰ φονεύονται, θὰ σταυρώνονται, θὰ ἀποκόπτονται αὐτῶν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες, θὰ ἐξορίζονται τῆς χώρας αὐτῶν. Αὕτη ἔσται ἡ ἀμοιβὴ αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἱ σκληραὶ βάσανοι». (Ε'. 37).

«Πολεμεῖτε ἐναντίον τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν Θεὸν οὐδ' εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν καὶ μὴ θεωροῦντος ἀθέμιτον ὅ,τι ὁ Θεὸς καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτοῦ ἀπηγόρευσαν· πολεμεῖτε δ' ἐπίσης ἐναντίον τῶν Ἑβραίων καὶ Χριστιανῶν, οἵτινες δὲν πρεσβεύουσι τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας. Πολεμεῖται κατ' αὐτῶν ἕως οὗ πάντες ἀνεξαιρέτως ἀποτίσωσι τὸν φόρον καὶ τιπινωθῶσιν» (Θ. 29).

«Καὶ μετὰ τῶν καλουμένων Χριστιανῶν συνήψαμεν συνθήκην, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐλησμώνησαν μέρος τῶν δι' ὀχθέντων. Δι' ὃ διηγείραμεν μεταξὺ αὐτῶν τὴν ἔχθραν καὶ τὸ μῖσος ἵνα θὰ διατηρηθῶσι μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἵματος» (Σ. 17)¹.

* Ἄν δ' εἶνε καὶ λέγονται ἐν τῷ Κορανίῳ ἄπιστοι

¹ Ἀξιοθαύμαστοι τῇ ἀληθείᾳ λόγοι εὐνοίας πρὸς τοὺς χριστιανούς!!! Τί λέγετε x. Καλλίστατε;

καὶ οἱ Χριστιανοὶ πραγματεύονται οὐ πολλοὺς ἄλλους τὰ ἐπόμενα ἐδάφια.

«Ἀπίστοι εἶνε οἱ λέγοντες ὅτι ὁ Μεσσίας υἱὸς τῆς Μαρίας εἶνε Θεός» (Σ. 76).

Ἀπίστος εἶνε ὁ λέγων ὅτι ὁ Θεός εἶνε τὸ τρίτον ἐκ τῶν τριῶν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν εἰρήμῃ εἰς μόνος Θεός. Ἐὰν δὲν παύσῃσι προφέροντες ἀσεβεῖς λόγους τιμωρία ἐπ' αὐτοὺς θ' ἀναμείνη αὐτούς» (Σ. 77).

Ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν σχετικῶν πρὸς τὰ θέματα ἡμῶν, τὰ ἐδάφια τοῦ Κορανίου. Ἐὰν ἡμεῖς οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἀκάθαρτοι κατὰ τὴν ἱεράν ταύτην τοῦ Ἰσλαμισμοῦ βιβλίου ἐδικαιούμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν αὐτὴν θὰ ἐλέγγωμεν ὅτι ἐκ τῶν προμνησθεισῶν διατάξεων ἀποδεικνύεται—ὡς καὶ προηγουμένως—εἰπομεν—ἡ κατὰ μίκρον ἀποκάλυψις αὐτῆς, ἡ τροποποίησις ἢ κατάργησις διατάξεων τινῶν δι' ἄλλων τοιούτων ἢ ἐλλειψίς ἀνεξιθρησκείας, ἢ πρόσκλησις πρὸς ἐξισλαμισμόν ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξοντώσεως γενικῶς ὅλων τῶν ἀπίστων, ἢ ἄλλως πρόσκλησις πρὸς ὑποταγὴν καὶ παραδοχὴν ἐξευτελιστικοῦ φόρου καὶ ἡ ἀφομοίωσις τῶν Χριστιανῶν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπίστους διὰ τὰ ἀντικείμενα ταῦτα.

Ἐπειδὴ ὁμῶς κατὰ τὰς Μουσουλμανικὰς πάντοτε θεωρίας ἐκτός τοῦ ἐνεκα τῆς ἀσεθείας κωλύματος ἡμῶν, ὑφίσταται καὶ ἕτερον σπουδαῖον κώλυμα ἐνεκα παραγγέλματος τοῦ Προφήτου, ἀποφανθέντος ὅτι «ὅστις ἐρμηνεύει τὸ Κοράνιον κατὰ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ

κρίσιν ἐτοιμάζει ἑαυτῷ θέσιν ἐν τῇ γενένη (mentessre «quourané bi rei hi fel yétebévé maqâdehru min «en nar»)¹, διὰ ταῦτα, προτρέχοντες εἰς τὰς γνώμας Μουσουλμάνων νομοδιδασκάλων ἀναμφισβητήτου κύρους καὶ αὐθεντίας.

§ 13 Οὗτοι, καθ' ἡ λέγει καὶ ὁ Tornauw² «δικαιοῦσι τὸ Κοράνιον εἰς κανόνας κατηρηγμένους (μεν-σούχ) καὶ εἰς κανόνας τροποποιούντας ἄλλους (νασίχ). Οἱ τελευταῖοι καταργοῦσι τοὺς πρώτους ἔχοντες μόνον υποχρεωτικὴν ἰσχύν». Ἐπομένως διὰ νὰ ὀδωμεν τίνα εἰσὶ τὰ κατηρηγμένα ἢ τροποποιημένα ἐκ τῶν προμνησθέντων ἐδαφίων τοῦ Κορανίου, καὶ τίς ἡ ἔννοια αὐτῶν κατὰ τὸν ἱερόν Νόμον ἐξετάσωμεν τὰ περὶ τῶν σχετικῶν θεμάτων, συτομώματα, ὡς διδάσκονται ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων νομιμοδιδασκάλων.

Ἐν τῷ «Μεθκουφάτ» ὅπερ εἶνε ἐξήγησις μετὰ σχολίων τοῦ τὰ μάλα τιμωμένου παρὰ Μουσουλμάνους συγγράμματος «Μουλτεκάουλ-ἐρχούρ» = «Συμβολὴ θάλασσῶν» τοῦ σπουδαίου νομοδιδασκάλου Ἰβραήμ Χαλεμπή—εὐρίσκαμεν ὅτι, *dhigāt* δὲν σημαίνει κυρίως

1 Τὸ παράγγελμα τοῦτο ἀναφέρει ὁ Σάββας πασσᾶς ἐν τῷ σπουδαιότατῳ αὐτοῦ συγγράμματι «Theorie du Droit Musulman» Τόμ. Β. σελ. 17.

2 Μουσουλμαν. Δίκ. Μεταφρ. Σακοπούλου. Τόμ. Α. σελ. 14 σημ. 1.

πόλεμον, ὡς λέγει ὁ κ. Καλλίστρατος, ἀλλὰ (κδὶνι
 χκκκ δαθὲν ντιρ) ¹ προσκλήσιν πρὸς τὴν θρησκείαν
 τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ποινῇ θανάτου κατὰ τῶν ἀποκρουόντων
 ταύτην². Ἀλλὰ καὶ τῆς ποινῆς ταύτης ἀπαλλάσσονται
 οἱ προσκαλούμενοι οἵτινες ἀρνούσινται μὲν νὰ προσέλ-
 θωσιν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Θεοῦ, δέχονται δὲ νὰ
 ὑποβληθῶσιν εἰς δξιδξιέ (κεφαλικὸν φόρον) «ἐὰν εἴνε
 ἐκ τῶν ὑποκειμένων εἰς δξιδξιέ, ἦτοι «ἔχλι κατὰμ=
 [ὁπαδοὶ τῶν γραφῶν Χρι]στιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι),
 μετξουση=πυρο»λάτραι, καὶ οἱ ἐκ τῶν Περωῶν εἰδω-
 λολάτραι, »ἀμπεντεῖ ἔθσαν» οὗτοι εἶνε ἐκ τῶν ὑποκει-
 μένων εἰς δξιδξιέ. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἀρνησὶθρησκοὶ
 »Μουσουλμάνοι, μουρτεδ, καὶ οἱ ἐκ τῶν Ἀράβων εἰ-
 »δωλολάτραι, δὲν ὑποβάλλονται εἰς δξιδξιέ, δι' αὐτοὺς
 »ἐκτὸς τοῦ ἰσλαμικοῦ δὲν εἶνε δεκτὸν ἕτερόν τι». **Πάντες**
 οἱ ὡς ἄνω εἴρηται, ὑποκείμενοι εἰς δξιδξιέ δε-
 χόμενοι, διὰ νὰ ἀποφυγῶσι τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου,
 νὰ πληρώσωσι τὸν φόρον τοῦτον, καλοῦνται «ξίμμη»³.
 Πάντες δ' οὗτοι εἶνε ἄπιστοι, καὶ «πάντες οἱ ἄπιστοι
 ἀποτελοῦσιν ἓν ἔθνος» ἐλκινούφερε μίλετουν βαχιδε-
 τουν»⁴. Ἐσφαλμένως λοιπὸν ὁ κ. Καλλίστρατος γνω-

¹ Τομ. Α'. σελ. 333, ἐκδ. 1318.

² Αὐτ. σελ. 340.

³ Αὐτ. σελ. 350, κεφαλ. περὶ δξιδξιέ ἐν ἀρχῇ.

⁴ Αὐτ. τόμ. Β' σελ. 284.

ματεύει ὅτι μόνοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι ὑποβάλλ-
 ονται εἰς πληρωμὴν κεφαλικοῦ φόρου δξιδξιέ, καὶ
 καλοῦνται ξίμμη, καὶ ὅτι μόνοι οἱ εἰδωλολάτραι ἐξα-
 ναγκάζονται ἐπὶ ποινῇ θανάτου εἰς ἐξισλαμισμόν καὶ
 καλοῦνται ἄπιστοι. Ἐξαιρέσει τῶν ἀρνησὶθρησκῶν Μου-
 σουλμάνων, καὶ τῶν ἐκ τῶν Ἀράβων εἰδωλολατρῶν,
 πάντες οἱ ἄλλοι ὡς ἀπεδείχθη, οὐκ ἀνέχονται θρησκείαν
 καὶ ἂν πρεσβεύωσι καλοῦνται ἄπιστοι, καὶ εὐρίσκονται
 εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἐξισλαμικοῦ
 καὶ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Ἐξηρέθησαν μόνοι οἱ ἀρνη-
 σὶθρησκοὶ Μουσουλμάνοι καὶ οἱ ἐκ τῶν Ἀράβων εἰδω-
 λολάτραι, διότι ὁ Προφήτης ἐνεφανίσθη ἐν μέσῳ τῶν
 Ἀράβων, τὸ Κοράνιον ἐγράφη Ἀραβιστῇ, καὶ ἔλαθον
 γινῶσιν τῆς ἀληθοῦς πίστεως, καὶ ἐπομένως ἡ ἐνοχὴ
 αὐτῶν εἶνε μείζων τῆς τῶν ἄλλων¹.

§ 14. Μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς πληρωμῆς τοῦ δξιδ-
 ξιέ οἱ ξίμμη δὲν λογίζονται ξένοι πρὸς τὴν Νομοθεσίαν
 τοῦ Ἰσλάμ διὰ τὰς ἐκ τῶν δικαιοπραξιῶν αὐτῶν πα-
 ραγομένης ἐννόμους σχέσεις. Ὁ γαμβρὸς τοῦ Προφή-
 του καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων πρώτων Καλιφῶν Ἀλῆς εἶ-
 πεν «ἄνεμα μπέξε λου ἐλ δξεδξίετε λετεκίουν ντεμά-
 ουχομ κεντεμάλλα, θε ἐμβάλοχομ κὲ ἐμβάλλιν»
 ἦτοι «ὅταν καταβάλλωσι τὸν δξιδξιέ γενέσθω τὸ αἶμα
 αὐτῶν ὡς τὸ ἡμέτερον, καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ὡς ἡ

¹ Αὐτ. τόμ. Α' σελ. 350.

ήμετέρα». Ἐπεξηγούντες δὲ τὸ παράγγελμα τοῦτο οἱ Μουσουλμάνοι νομοδιόσκτικοι διδάσκουσιν ὅτι «ἐὰν δε-
χθῶσιν (οἱ ζιμμή τὴν πληρωμὴν τοῦ ὀξιδζιέ) τὰ δι'
ήμας (τοὺς πιστοὺς) ἐπιτρέπομενα ἐπιτρέπονται καὶ δι'
αὐτοὺς, καὶ τὰ εἰς ἡμᾶς ἐπιβάλλόμενα ἐπιβάλλονται
καὶ εἰς αὐτοὺς», καὶ «ὅταν τις προσβάλῃ τὸ αἷμα (τὴν
ζωὴν) ἢ τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ἢ τινὲς ἐξ αὐτῶν προ-
σβάλωσι τὴν ἡμετέραν ζωὴν ἢ περιουσίαν, ἐκτελεῖται
δι' ἁπανίας ἡ ἐπιβαλλομένη διάταξις, ὅθεν δῆποτε καὶ
ἂν γίνηται ἡ προσβολή»¹.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ μέγας Ἰμάμ Ἐβοῦ Χα-
νιφέ, οὗ τὸ δόγμα ἀκολουθεῖται ἐν Τουρκίᾳ, ἐδίδασκεν
ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ Μεθκουφάτ «ὅτι τὸ δίκαιον τοῦ
Ἱεροῦ Νόμου δὲν ἀπευθύνεται εἰς τοὺς ἀπίστους, καὶ
διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτιμῶνται διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ οἴνου
καὶ τοῦ χοίρου², ἀλλ' ἡ κρατήσασα γνώμη, ἀντιθέτως
πρὸς ὅσα λέγει ὁ κ. Καλλίστρατος, εἶνε ὅτι αἱ διατά-
ξεις τοῦ Ἱεροῦ νόμου, ἐξαιρέσει τῶν ἀναφερομένων εἰς
τὴν λατρείαν (ἰσάδατ) τοῦ Ἰσλάμ εἶνε ἐφαρμόσιμοι
καὶ ὑποχρεωταὶ καὶ διὰ τοὺς ἀπίστους. Διὰ τὸν λόγον
δὲ τοῦτον ἐν ταῖς ἱερονομικαῖς βίβλοις τῶν Μουσουλ-
μάνων νομοδιόσκτικῶν περιέχονται καὶ κεφάλαια εἰ-
δικὰ ἀναγόμενα εἰς σχέσεις καὶ δικαιοπραξίας μόνων

τῶν ζιμμή. Οὕτω λ. γ. ἐν τῷ αὐτῷ Μεθκουφάτ
ἀπαντῶμεν κεφάλαια «Περὶ γάμου τῶν ἀπίστων»¹.
«Περὶ Διαθήκης τῶν ζιμμή»² κλπ. Καὶ περὶ μὲν τοῦ
γάμου ἐν γένει λέγεται ὅτι ἐὰν κατὰ τὴν θρησ-
εῖαν τῶν ἀπίστων ὁ γάμος εἶνε ἔγκυρος οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ
τὴν Μουσουλμανικὴν καὶ προσέλωσιν οἱ σ' ἔξυγοι εἰς
τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἰσλάμ, οὗτος, κατὰ τὴν ἐπικρα-
τεστέρην γνώμην, διαλύεται. Περὶ δὲ τῆς διαθήκης ὁρί-
ζεται ρητῶς καὶ ὁμοφώνως ὅτι ἡ τοῦ ζιμμή εἶνε μὲν ἔγ-
κυρος μέχρι τοῦ $\frac{1}{3}$ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἄκυρος δὲ
ἡ πέραν τοῦ $\frac{1}{3}$ καὶ ἡ ὑπὲρ τοῦ (ἐξ ἀδιαθήτου κλη-
ρονόμου, ὡς εἶνε ἄκυρος ἐν ταῖς αὐταῖς περιπτώσεσι
καὶ ἡ τοῦ Μουσουλμάνου, «διότι καὶ εἰς ἐκείνους (τοὺς
ἀπίστους, τοὺς ζιμμή) ἐπεβλήθη να συμμορφωθῶσι (ἰλ-
τιζάμ) πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Ἰσλάμ διὰ τ' ἀφορώντα
τὰς δικαιοπραξίας»³.

Οὕτω λοιπὸν ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν Μουσουλμάνων
νομοδιόσκτικῶν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ νομοθεσία τοῦ
Ἰσλάμ δὲν εἶνε ξένη πρὸς τὸν ρηγιδῶν χριστιανὸν ἀλλ'
ἐφαρμόσιμος καὶ ὑποχρεωτικὴ δι' αὐτὸν ὡς εἶνε καὶ
διὰ τὸν Μουσουλμάνον. Ἐπομένως δὲ ὅλον τὸ περὶ
προνομίων οἰκοδόμημα τοῦ κ. Καλλίστρατου καταρρεῖ

1 Αὐτ. τόμ. Α' σελ. 340.

2 Αὐτ. τόμ. Α' σελ. 237.

1 Αὐτ. τόμ. Α' σελ. 237.

2 3 Αὐτ. τόμ. Β' σελ. 284.

διότι—κατὰ τὰς Μουσουλμανικὰς θεωρίας—βασίζεται ἐπὶ σαθρῶν θεμελίων.

§ 15. Ἐνδεχόμενον ὅμως ν' ἀπαντήσῃ τις : ποίαν ἰσχὺν δύνανται νὰ ἔχωσι γινῶμαι νομοδιδασκάλων ἀπέναντι τοῦ κορανίου διὰ ρητῆς διατάξεως ὀρίζοντος ὅτι οἱ χριστιανοὶ θὰ δικάζωνται κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ;

Εἵπομεν καὶ προηγουμένως ὅτι, κατὰ τὰ παραγ-γέλματα τῆς Μουσουλμανικῆς θρησκείας, ἡμεῖς δὲν δικαιοῦμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν τὸ Κοράνιον, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν τὰς ὑπαρχούσας Μουσουλμανικὰς ἐρμηνείας, αἵτινες καίτοι ἐνίοτε ὅλως ἀντίθετοι πρὸς τὸ σωρὸς γράμμα αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως πάντοτε κτισχύουσιν¹.

Α. γ. κατὰ τὸ ἐδ. 12 (Σουρ. Δ'). Κορ. α' Ἐκαστος τῶν γονέων τοῦ ἀποβιώσαντος θὰ λαμβάνῃ τὸ 1)6 τῆς περιουσίας ἴαν ἐγκαταλίπῃ τέκνον. Ἐὰν ὅμως δὲν ἀφῇσῃ οὐδὲν (τέκνον καὶ κληρονομήσωσιν οἱ ἀνιόντες, ἢ μήτηρ θὰ λαμβάνῃ τὸ 1)3*. Κατ' ἄλλην διάταξιν οἱ σύζυγοι οἰοῦντο καὶ ἂν εἶνε οἱ ἄλλοι κληρονόμοι ἔχουσι πάντοτε ὀρισμένην κληρονομικὴν μοῖραν. Αὕτη διὰ τὸν σύζυγον μὴ ὑπάρχοντος τέκνου ὀρίζεται εἰς τὸ 1)2 τῆς κληρονομίας. Ὑποθεθεῖσθαι λοιπὸν ὅτι ἀποθανοῦς τις κατέλιπε τὸν σύζυγον τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. Ἐπὶ τῇ βύσει τῶν ρητῶν διατάξεων τοῦ Κορανίου ἡ διανομὴ καθ' ἡμᾶς εἶνε ἀπλουστάτη· θὰ λάβῃ ὁ σύζυγος τὸ 1)2 ἢτοι 3)6, ἡ μήτηρ τὰ 2)6 καὶ τὸ ὑπόλοιπον 1)6 ὁ πατήρ. Ἐπειδὴ ὅμως διὰ τῆς τοιαύτης διανομῆς ἡ μήτηρ θὰ ἐλάμβανε διπλασίαν μοῖραν τοῦ πατρὸς καὶ θὰ

Ἐὰν ἐν τούτοις δεχθῶμεν, ὅτι ἀκιοδηματικῶς ὅλως καὶ οὐχὶ ἰσλαμικῶς σκεπτόμενοι δικαιοῦμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ προθῶμεν εἰς ἐρμηνείας, φέρ' ἴδωμεν τί λέγει τὸ Κοράνιον εἰδικῶς περὶ ὥσιδικίας τῶν Μὴ Μουσουλμάνων καὶ περὶ ἰδιαιτέρως αὐτῶν Νομοθεσίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ Ἰσλάμ.

«Οὗτοι (οἱ Ἑβραῖοι) προθύμως ἀκούουσι τὰ ψεύδη καὶ τρώγουσι τὰς ἀπηγορευμένης τροφάς. Ἐὰν ζητήσωσι τὴν σὴν δικαιοσύνην δέχθητι ἢ ἀποποιήθητι. Ἐὰν ὅμως δεχθῇς δίκασον αὐτοὺς μετ' εὐθύτητος, καθότι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς δικάζοντας μετὰ δικαιοσύνης ἐδ. 46).

ἐτίθετο συνεπῶς ἐν κρίσει μοῖρα τοῦ ἰδίου αὐτῆς συζύγου (πατρός) ὅπερ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰσλάμ, οἱ Μουσουλμάνοι Νομοδιδασκαλοὶ ἐσκέφθησαν καὶ ἡρμήνευσαν τὸ παρατεθὲν ἀνωτέρω ἐδάφιον τοῦ Κορανίου, ὡς διατάσσον νὰ λάβῃ ἡ μήτηρ (τὸ 1)3 ἐκ τοῦ ὑπολοίπου μετὰ τὴν προαφαίρεσιν τῆς μοίρας τοῦ συζύγου τῆς ἀποθανούσης· ἦτοι ἀφοῦ λάβῃ ὁ σύζυγος τὰ 2)6, νὰ λάβῃ ἡ μήτηρ ἐκ τῶν ὑπολοίπων 3)6 τὸ 1)3 δηλ. 1)6 καὶ τὰ μένοντα 3)6 ὁ πατήρ. Οὕτω δὲ διὰ τῆς Μουσουλμανικῆς ἐρμηνείας ἐδόθη λύσις ἀκριβῶς ἀντίθετος ἐκείνης ἣν πάντες ἡμεῖς οἱ μὴ πιστοὶ θὰ εἰδόμεν, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης Ἰσλαμικῆς λύσεως ἀναιρεῖται, κατὰ τὴν ἡμετέραν ὁλὴν τῶν ἀπίστων ἀσεβῆ ἀντίληψιν, ἡ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐκφερομένη ἀρχὴ ὅτι καὶ διατάξεις τοῦ Κορανίου εἶνε αἰώνιοι καὶ ἀμεταβλήτοι !!.

«Ἀλλὰ πῶς δύνανται νὰ σὲ προσλάβωσιν ὡς δικαστὴν αὐτῶν; Ἐχουσι τὴν Πεντάτευχον, ἣτις ἐμπεριέχει τοὺς θεῖους κανόνας. Οὗτοι ἀπεμακρύνθησαν αὐτῆς καὶ δὲν πιστεύουσιν» (ε. 47).

«... Οἱ μὴ δικάζοντες συμφώνως μὲ τὰς ἀνωθεν καταπεμφθείσας Βίβλους εἶνε ἄδικοι». (ε. 49).

«Εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπέμψαμεν τὸν Ἰησοῦν υἱὸν τῆς Μαριάμ ἵνα κυρώσῃ τὴν Πεντάτευχον. Ἐδώκαμεν αὐτῷ τὸ Εὐαγγέλιον ὅπερ ἐμπεριέχει ὡσαύτως τὴν ὁδηγίαν καὶ τὸ κήρυγμα πρὸς τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον». (ε. 50).

«Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐαγγελίου θὰ δικάζωσι σύμφωνα μὲ αὐτό. Οἱ μὴ δικάζοντες κατὰ τὰς διατάξεις ἐνός τῶν Βιβλίων, ἅτινα ὁ Θεὸς ἐπέμψεν ἀνωθεν εἶνε ἀσεβεῖν». (ε. 51).

«Σοὶ ἐπέμψαμεν τὴν Βίβλον τῆς ἀληθείας ἣτις κυροῖ τὴν πρὸ αὐτῆς ἀποκαλυφθεῖσαν Γραφὴν διαφυλάττουσα αὐτὴν ἐν τῇ αὐτῆς ἀγνότητι. Δικάζον πάντας κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ τὰς βουλὰς αὐτοῦ, μὴ ἀπομακρυνόμενος ἰδίως ἐκ τοῦ παραγγελθέντος σοι. Ἐδώκαμεν ἐκάστη ὑμῶν νόμον καὶ κανόνα πρὸς ὁδηγίαν». (ε. 52).

«Δίκασον αὐτοὺς συμφώνως μὲ τὸ καταπεμφθὲν ἀνωθεν βιβλίον καὶ μὴ ἀκολουθεῖ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν. (ε. 54).

«Ὁ Θεὸς ἐντέλλεται ὑμῖν... ὅταν δικάζητε τοὺς

ἀνθρώπους νὰ εἰσθῇ εὐθεῖς καὶ δίκαιοι», (Δ. 61).

Ἐκ τῶν περατεθέντων ἐδαφίων συνάγεται ὅτι :

Α') οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἔχοντες τὴν Πεντάτευχον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ὀφείλουσι νὰ δικάζωσι συμφώνως πρὸς αὐτά.

Β) Ἐὰν οὗτο παραβλίνοντες τὴν πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν θρησκείαν ὀφειλομένην ὑποταγὴν ἀπευθυνθῶσι πρὸς τὸν Μουσουλμάνον δικαστὴν, οὗτος ἔχει τὸ ἐκλεκτικὸν δικαίωμα ν' ἀρνηθῇ ἢ νὰ δεχθῇ νὰ δικάσῃ.

Γ) Ἀρνούμενος νὰ δικάσῃ δὲν διαπράττει ἀσέβειαν, ἀλλὰ καὶ δεχόμενος δικάζων δὲ πάντας κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὴν καταπεμφθεῖσαν Βίβλον (Κοράνιον) καὶ μετὰ δικαιοσύνης, ὅχι μόνον δὲν διαπράττει ἀσέβειαν, ἀλλὰ τὸν ἀντίον ἀγαπᾶται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἀρα ἡ δικαιοδοσία τῶν οἰκείων Ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχῶν τῶν μὴ Μουσουλμάνων δὲν εἶνε ἀποκλειστικὴ ἀλλὰ συνυπάρχει τῇ δικαιοδοσίᾳ τῶν Ἀρχῶν τοῦ Ἰσλάμ.

Ἐὰν ὁ Ἰουδαῖος ἢ ὁ Χριστιανισμὸς προσφύγῃ εἰς τὴν οἰκείαν αὐτῶν Ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχὴν πράττουσι πράξιν εὐσεβείας κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν πίστιν, καὶ ἡ Ἐκκλησία δικαιοῦται καὶ ὀφείλει νὰ τοὺς δικάσῃ. Ἐὰν ὅμως ἀσεβοῦντες πρὸς τὴν ἰδίαν θρησκείαν προσφύγῳσιν εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἰσλάμ, ὁ πιστὸς Μουσουλμάνος θὰ θελήσῃ νὰ δικάσῃ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐμπο-

διοθῇ λόγῳ ὅτι καὶ ὁ 'Ραββῖνος ἢ ὁ Πατριάρχης δια-
καίουται ἐπίσης νὰ δικάσῃ. Δικάζων δ' ὁ Μουσλίμ θὰ
ἐφαρμόσῃ μόνον τὰς διατάξεις τῆς Βίβλου τῆς ἀλη-
θείας (τοῦ Κορανίου).

Συνεπῶς δὲν ἐπιτάσσει τὸ Κοράνιον νὰ δικάζονται
οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπι-
τρέπει, ὡς εἶπεν ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ ὁ κ. Τσελεπίδης.
Τοῦτο συνάγεται καὶ ἐκ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἐρμηνείας
τοῦ Κορανίου.

Δὲν κτεγνώρισε λοιπὸν ὁ Πορθητὴς τὰ προνόμια
τῆς 'Εκκλησίας ἄνευ γνώσεως καὶ σκέψεως, καὶ διότι
δῆθεν ἐπέταξε τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην τὸ Κοράνιον,
ὡς λέγει ἐσφαλμένως ὁ κ. Καλλίστρατος, ἀλλὰ διότι
ἐπέτρεπε μὲν τὸ Κοράνιον, συνέτρεχον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι
λόγοι, τοῦ δημοσίου δικαίου, καὶ τοῦ πολιτικοῦ συμ-
φέροντος, ἐσκέφθη νὰ νομοθετήσῃ καὶ νὰ μεταβάλῃ
τὴν ἐπιτρεπτικὴν διάταξιν τοῦ Κορανίου εἰς ἐπιτακτι-
κὸν νόμον, ν' ἀντικαταστήσῃ δὲ τὴν διττὴν δικαιοδο-
σίαν Πατριαρχείου καὶ Μουσουλμάνου κριτοῦ διὰ τῆς
μόνης καὶ ἀναγκαστικῆς τοῦ Πατριαρχείου. Οὕτω δ'
ἐν ἐπιγνώσει ἐνομοθέτησε διατάξας ὅσα ἀναφέρει ὁ
Κριτόβουλος ὅτι εἶπεν.

§ 16. 'Αλλ' εἶχον νομοθετικὴν ἐξουσίαν οἱ Σουλ-
τάνοι διὰ νὰ ἔχῃ δικαίωμα καὶ ὁ Πορθητὴς νὰ νομο-
θετήσῃ. 'Ο κ. Καλλίστρατος πρᾶτ' ἄλλων τὸ ζήτημα
τοῦτο ἀποφαίνεται ὅτι δὲν εἶχον, 'Ημεῖς ἐπαναλαμ-

θάνομεν ὅτι δὲν ἔχομεν τὰς βαθείας γνώσεις τοῦ κ.
Καλλιστράτου ἐπὶ τοῦ Μουσουλμανικοῦ Δικαίου, ἀλλ'
ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος δυνάμεθα ν' ἀποφαν-
θῶμεν ὅτι ἀπ' αὐτῆς τῆς ιδρύσεως τοῦ 'Οθωμανικοῦ
Κράτους ἀπαντῶμεν Σουλτάνους νομοθετοῦντας. 'Ο βασι-
τῶν 'Οσμανληδῶν ἡγεμόνων 'Ορχὰν μόλις ἀνῆλθεν
εἰς τὸν θρόνον ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ 'Αλ-
λαζοδὶν, ἄνδρα σοφόν. νὰ συντάξῃ τοὺς πρώτους πολι-
τικούς θεσμούς τῆς 'Οθωμανικῆς Αυτοκρατορίας¹.
Οὕτω δ' ἐνομοθετήθησαν οἱ περὶ νομίσματος, περὶ ἐν-
δυμάτων, καὶ περὶ στρατοῦ νόμοι. 'Επὶ τοῦ Πορθη-
τοῦ, ὡς ἀναφέρει ὁ αὐτὸς Χάμερ ἐξεδόθη ὁ διάσημος
περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου νόμος. 'Ο Σουλτὰν Σουλεῖ-
μὰν ὁ Μεγαλοπρεπὴς ὠνομάσθη καὶ Κανουνῇ (Νο-
μοθέτης) διὰ τὴν πολιτικὴν νομοθεσίαν ἣν ἐχόρηγη-
σεν εἰς τὸ Κράτος του, καὶ οὕτω καθεξῆς. Καὶ ἐν
ἀρχῇ μὲν ἡ πολιτικὴ Νομοθεσία ὀνομαζομένη Κανὸν
κατ' ἀντίθεσιν τοῦ Σερῇ ('Ιεροῦ Νόμου) ἀνεπλήρου τὰ
κενὰ αὐτοῦ καὶ συνεδούζε τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ
'Ισλάμ πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας τῆς πολιτείας. 'Αλλὰ
κατὰ μικρὸν ἐπεξέτεινε τὸν κύκλον αὐτῆς διὰ νόμων
εἴτε τοῦ δημοσίου εἴτε τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ἀντικει-
μένων μὲν εἰς τοὺς τοῦ Σερῇ ἀλλ' οὐχὶ εἰς θεμελιώ-
δεις διατάξεις αὐτοῦ, μέχρις αὐτῶν ἐδόμηκονταετίας

¹ Χαμ. αὐτ. Βιβλ. Γ. σελ. 96.

ἐν πρώτοις, διὰ τοῦ Ταξιδιᾶ τοῦ 1839, καὶ πρὸ 50ετίας εἴτα διὰ τοῦ Χάτι Χουμαχιού τοῦ 1856 κατηργήθησαν διὰ τῶν δύο τούτων Χαρτῶν — οἷς ἡκολούθησαν καὶ ἕτεροι διάφοροι νόμοι — καὶ θεμελιώδεις τινὲς ἀρχαὶ τοῦ Ἰσλάμ, ὡς λ. γ. ἡ ἀνισότης τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς θέσεως τῶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων διακρινομένων κατὰ τὸ Σερεῖ εἰς πιστοὺς, πρωτεύοντας, καὶ εἰς ἀπίστους, ἐξευτελισμένους κλ. κλ.

Ἀσθηρικὰ λοιπὸν ἐλέγχονται τὰ ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ κ. Καλλίστρατου γραφόμενα περὶ ἐλλείψεως νομοθετικῆς ἐξουσίας τῶν Σουλτάνων μέχρι πρὸ ἐξηκονταετίας, καὶ περὶ ὑπέρβους μὲν τοιαύτης ἀπὸ τοῦ εἰρημένου χρόνου ἀλλὰ μόνον ἐπὶ ζητημάτων ἐπουσιωδῶν, καὶ μὴ ἀντικειμένων εἰς θεμελιώδεις διατάξεις τοῦ Ἰσλάμ.

§ 17. Ἡδὴ διὰ νὰ συμπληρώσωμεν τὰς παρατηρήσεις καὶ ἀπορίας ἡμῶν ἐξετάσωμεν καὶ ἀπὸ ἄλλης ὀψews τὸ ὁρθὸν ἢ μὴ τοῦ μόνου κατὰ τὸν κ. Καλλίστρατος γενεσιουργοῦ λόγου τῶν προνομίων. Ὑποθείσθω, ὡς ἰσχυρίσθη αὐτός, ὅτι τὸ Κοράνιον ἐπιτάσσει. Ἄν τὸ Κυρίαρχον Κράτος ὑποστηρήξῃ τὸ ἐναντίον, θ' ἀσεβήσῃ κατὰ τὸν κ. Καλλίστρατον πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Κορανίου, εἰς δὲ τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἐπιβάλλεται τὸ καθήκον — λόγῳ τοῦ συμφέροντος αὐτῆς — ἀπὸ θεματοφύλακος τοῦ Εὐαγγελίου, νὰ μεταβληθῇ εἰς τιμητὴν (censorem) τῆς ἀπὸ τῶν πιστῶν Μου-

σουλμάνων ἀκριβοῦς τηρήσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τοῦ Κορανίου!!!

Ἀλλὰ καὶ τούτου ὑποτιθεμένου ἂν τὸ Κυρίαρχον Κράτος ἀντιτάξῃ ὅτι: ὡς τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους ἀπῆται — ἐναντίον τῶν διατάξεων τοῦ Ἱεροῦ Νόμου — τὴν κατάργησιν τῆς ὑπορχούσης πρότερον ἀνισότητος μετὰ τοῦ Μουσουλμάνων καὶ μὴ Μουσουλμάνων καὶ τὴν ἐκδόσιν τῶν νεωτέρων μεταρρυθμιστικῶν νόμων, οὕτω τὸ αὐτὸ συμφέρον ἀπαιτεῖ καὶ τὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ περὶ τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας νόμου τοῦ Σερεῖ, ἐὰν — λέγομεν — τοιαῦτα τινα ἀντιτάξῃ καὶ προβάλῃ τὸ Κυρίαρχον Κράτος τότε διὰ νὰ εἴμεθα συνεπεῖς κατὰ τὸν κ. Καλλίστρατον, πρέπει νὰ δεγθῶμεν ὅτι κακῶς καὶ παρανόμως ἐξεδόθησαν καὶ οἱ περὶ ἰσπολιτείας χάρται τοῦ 1839 καὶ 1856 καὶ οἱ ἄλλοι νεώτεροι νόμοι οἱ ἀντιθέτινοι εἰς τὰς θεμελιώδεις διατάξεις τοῦ Ἰσλάμ, καὶ ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι πρέπει νὰ ἐπανεέλθῃ πλήρως καὶ ἀπόλυτον τὸ κύρος τοῦ Σερεῖ ἵνα οὕτω μὴ καταργηθῶσιν καὶ τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπανερχομένης δὲ τῆς ἀπολύτου ἰσχύος τοῦ Σερεῖ ἐπανεέλθωσι καὶ οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν ταπεινωτικὴν καὶ ἐξευτελετικὴν κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς θέσιν ἣτις ὀρίζεται αὐτοῖς διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Ἰσλάμ !! Ταῦτα εἶνε τὰ λογικὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὅποια ἄγουσι τὰ ἐπιχειρήματα περὶ τῆς βάσεως τῶν προνομίων ἡμῶν ἐπὶ μόνων τῶν διατάξεων τοῦ

Ἰσλάμ ! ὁ δὲ κ. Καλλίστρατος εἶπεν ὅτι θεόν νὰ προσέχωμεν εἰς τοὺς λόγους οὕς προβάλλομεν διὰ τὴν γένεσιν τῶν προνομίων, εἶνα μὴ οἱ ἄδαστοι καὶ ἐπιπόλαιοι λόγοι στραφῶσι καθ' ἡμῶν».

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως τὸ κυρίαρχον Κράτος δύναται ν' ἀντιτάξῃ, ὡς ἀληθῶς ἀντέταξεν ¹ ὅτι κατ' ἀξίωμα τοῦ Ἱεροῦ Νόμου «ἀδύνατον ἀρνήσασθαι ὅτι σὺν τῇ μεταβολῇ τοῦ χρόνου μεταβάλλονται καὶ αἱ διατάξεις τῶν νόμων» (Ἀρθ. 39. Μετζ.), καὶ ἐπομένως κατ' αὐτὰς τὰς Ἰσλαμικὰς θεωρίας ἐπιτρέπεται ἡ τροποποιήσις τῶν περὶ προνομίων διατάξεων τοῦ Ἱεροῦ Νόμου. Τὰ ἐπιχειρήματα ἄραγε ταῦτα εἶνε καὶ αὐτὰ ποραμύθια τῆς Χαλιμᾶς κ. Καλλίστρατε ;

§ 18. Κτεδείξαμεν ὅτι ἡ περὶ τῆς θάσεως καὶ γενεσιουργοῦ λόγου τῶν προνομίων γνώμη τοῦ κ. Καλ-

1. Τεσκερές ὑπουργ. Δικ. καὶ Θρησκ. πρὸς τὸ Πατριαρχ. ὑπὸ ἡμερ. 2 Σεββάν. 1300 - 26 Μαΐου 1299 (1883) α' Ἐὰν κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἐδόθησαν μὲν προνομία τινα, ἤθελεν ὅμως ἀποδειχθῇ ὅτι ταῦτα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἶνε ἀνεφάρμοστα ἢ ἀσυμβίβαστα πρὸς τοὺς γενικοὺς νόμους καὶ πρὸς τὰ Διοικητικὰ δίκαια, φανερόν ἐστι ἐπιτρέπεται ἡ τροποποιήσις αὐτῶν ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν περιστάσεων καὶ τῆς ἐποχῆς, ὅπλα δὲ ἀναμφισβήτητος καὶ ἀναμφιβόλως δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γίνῃ παραδεκτὸν τὸ ἐξῆς ὅτι ἡ Κυβέρνησις ὑποχρεοῦται νὰ διατηρήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὰς ἀρχαίας παραχωρήσεις (μουςακάτ) ἐν γένει καὶ ἀπολύτως ὡς ἔχουσι».

λίστρατος θεωρητικῶς μὲν εἶνε ἀστήρικτος καὶ ἐσφαλμένη, πρακτικῶς δ' ἄγει ἡμᾶς εἰς πλείστα ἄτοπα καὶ εἰς τὴν ἀπώλειαν αὐτῆν τῶν προνομίων. Τουναντίον ἂν τεθῇ θάσις ὅτι, ἐπειδὴ κατ' ἀρχὴν ἐνέτρεπε τὸ Κοράνιον, καὶ εἶχε συμφέρον ὁ κορθητικὸς συνεβλήθη οὕτως εἰπεῖν μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἀνεγνώρισε τὰ προνομία καὶ ὅτι ἡ ἀναγνώρισις αὐτῇ τότε μὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὸ Δημόσιον Δίκαιον, ἤδη δ' ἀπὸ 50ετίας διὰ τῶν ἐπαιελημμένων διακονώσεων τῆς Τουρκίας πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις καὶ διὰ τῆς συνθήκης τῶν Πικριῶν, μεταγενεστέρως δὲ (1878) καὶ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου (ἄρθ. 62 καὶ 63) περιεβλήθη διεθνὲς κύρος, καὶ ὑποχρεοῖ ἐπομένως τὴν Τουρκίαν καὶ ἄκουσαν ἔτι εἰς τὴν διατήρησιν καὶ σεβασμὸν τῶν προνομίων τούτων, ἔαν—λέγομεν— τοιαύτας βάσεις θέσωμεν ὡς ἀνηπύσσει ὁ κ. Τσελεπιδὴς καὶ ὑπεστήριξεν ὡς ἐγγιστα ἡ Ἐκκλησία, τότε καὶ πρὸς τὰ γεγονότα συμφωνότεροι θὰ εἴμεθα, καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰσλάμ δὲν ἀπομακρυνόμεθα, καὶ—ὅπερ καὶ τὸ σπουδαιότερον—ἐπιχειρήματα ἀκαταγώνιστα ὑπὲρ διατηρήσεως τῶν προνομίων ἡμῶν θὰ προσάγωμεν.

Ἐνεκα δ' ἀκριβῶς τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων—κατὰ μέρος τεθεμένων τῶν ἄλλων πολιτικῶν λόγων—ἡ Τουρκία διὰ τῶν ἐπανελημμένων ἐπισήμων δηλώσεων αὐτῆς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἀνεγνώρισε κατὰ τὰς δύο περιόδους τοῦ Προνομιακοῦ ζητήματος τὴν ὑπαρξίν

τῶν χορηγηθέντων προνομίων ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος.

Ἀλλ' αἱ ἀόριστοι ἐκφράσεις «προνόμια» καὶ «ἐπάνοδος τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος» ἐδημιούργησαν καὶ δημιουργοῦσι καθημερινῶς ζητήματα περὶ τοῦ ποιοῦ καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν προνομίων. Ὡς ἔγραφε πέρυσιν ὁ ἐκ Κων) πόλεως ἀνταποκριτὴς τῆς «Νέας Ἡμέρας» πλεόν τῶν 20 προνομιακὰ ζητήματα ὑφίστανται ἐκ-
 κρεμῇ¹. Ἀριθμὸς ἀρκούντως σεβαστὸς βεβαίως. Ἡ Τουρκία διὰ λόγους εὐνοήτους ἐπιζητεῖ τὸν περιορισμὸν τῶν προνομίων, ἐξαιρέσει μόνον τῶν ἀφορώντων τὰ τῆς λατρείας, καὶ ἐν τινι μέτρῳ—ἐλαχίστῳ ἤδη καὶ τούτῳ—τῶν ἀφορώντων τὰ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡμεῖς λοιπόν, πάντες οἱ θυνάμενοι, ἐπίσημοί τε καὶ ἀνεπίσημοι, ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔχομεν καθήκον νὰ ἐξετάζωμεν τὰ ποιοῦν καὶ τὴν ἐκτασιν τῶν ἀρχικῶν προνομίων ὧν ἀπῆλθεν ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν καὶ κατὰ τὴν ἀλωσιν, καὶ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὰς οἰκείας κατηγορίας τῶν ἀρχικῶν προνομίων ὅσα φαίνονται μὲν ὅτι παρεωρήθησαν μεταγενεστέρως, (ὡς λ. χ. τὸ τῆς παρθερείας τῶν Ἀρχιερέων ἐν τοῖς Διοικητικοῖς Συμβουλίοις τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας), πράγματι ὅμως ὑπὸ ἄλλην μορφήν, ἢ ἐπὶ ἄλλης βάσεως ὑφίσταντο

¹ Ἀριθ. 1624 τῆς 15 Ἰανουαρίου 1906.

ἀνέκαθεν. Δέον ν' ἀποδείξωμεν καὶ νὰ πείσωμεν τὴν Τουρκίαν ὅτι ὅ,τι ζητοῦμεν σήμερον εἴχομεν ἢ ἐδικαιούμεθα νὰ ἔχομεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως.

Ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων ἐργάσθη ὁ κ. Τσελεπίδης. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν παρκαλοῦμεν τὸν κ. Καλλιστρατον νὰ ἐξενέγκῃ τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτοῦ. Ἰσως δὲ—ἂν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ νὰ γράψωμεν καὶ ἡμεῖς σχετικόν τι ἐπὶ τούτων.

§ 19. Ἦδη ἵνα μὴ κατηγορήσωμεν ἡμᾶς ὅτι θέλομεν μόνον νὰ ἐπικρίνωμεν καὶ συμβουλεύωμεν τοὺς ἄλλους νὰ ἐργασθῶσι χωρὶς νὰ συνεισφέρωμεν καὶ ἡμεῖς ἓνα λίθον εἰς τὸ σπουδαῖον οἰκοδόμημα τοῦ ὁποίου προτείνωμεν τὴν ἔγερσιν, ἀρκούμεθα, ἀντὶ ἐπιλόγου, εἰς τὴν ἀναγραφὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐνὸς ἐπιχειρήματος, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀπολύτου δικαστικῆς ἐξουσίας ἣν εἶχον οἱ ἐπίσκοποι ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, πολὺ πρὶν ἢ ὁ Πορθητὴς ἀναγνώρισῃ τὴν δικτήρησιν τῶν προνομίων.

Πολλοὶ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες δὲν κατέγειναν ἰδιαιτέρως εἰς Μεσαιωνικὰς καὶ Βυζαντινὰς μελέτας, ἢ δὲν ἀνέγνωσαν τὰς συλλογὰς τοῦ Σάθα θ' ἀγνωσῶσιν ἴσως ὅτι κατὰ τὰ τέλη τῆς 13ης μ. Χ. ἐκκτονναετηρίδος ὑφίστατο ἐν Κύπρῳ πρὸς τῇ νομοθεσίᾳ τῶν Ἀσιζῶν καὶ ἰδιαιτέρᾳ Ἑλληνικῇ νομοθεσίᾳ, καὶ ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐδίκαζον οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι πάσας τὰς ὑποθέσεις τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Ἰνα

μή υποτεθῇ δὲ ὅτι ὁπερβολὰς λέγομεν, ἀντιγράφουσαν ἀπαρἀλλὰχ-ως ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν τούτων νόμων τύπον ἀποφάσεως τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου, ὡς ἔπεται :

« Ἡμεῖς, θεῖνα, ἐπίσκοπος πόλεως θεῖνα πρόεδρος πόλεως καὶ ἐνορίας θεῖνα, γνωσίσαντες ἀπὸ τῆν ἐγκλητον τῆν προσβάλλετο ἔμπροσθεν ἡμῶν ἡ θεῖνα, οὕτως ὁ θεῖνα λίβελλος ἐγγράφως ἐδόθη εἰς πληρεστάτην δίκην ἔμπροσθεν ἡμῶν κατὰ τοῦ θεῖνα περιέχων οὕτως (καὶ ἀναγινώσκει ὁ νοτάριος τὸν λίβελλον ὅλον ὡς κεῖται ἐγγράφως· εἴτα λέγει ὁ κριτής) δίκης κρατηθείσης νομίμου εἰς αὐτὸ ὅρκων γενομένων τοῦ εἰπεῖν τῆν ἀλήθειαν, ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων κεραιαίων δοθέντων, μαρτύρων προσκομισθέντων, δι' ὅρκου στενευθέντων καὶ τὰ παρ' αὐτῶν ρηθέντα πιστῶς γραφέντα καὶ διὰ συγκαταθέσεως τῶν μερῶν ἀναγνωσθέντα καὶ κηρυχθέντα ὕστερον ἀσφαλίσαντο τῆν δίκην καὶ αἰτήθησαν τῆν ἀπόφασιν, καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἡμέρα τοῦ πληρεστάτην ἀπόφασιν ἀκοῦσαι· ἡς ἡμέρας κρεμμυμένης, ἐρευνήσαντες τὰς πράξεις αὐτῶν ἀκριβῶς, ἔχοντες δὲ καὶ βουλὴν μετὰ λογίων ἀνδρῶν, ἀποφύνομεν ἐγγράφως καὶ διὰ πληρεστάτης ἀποφάσεως ὀρίζομεν οὕτως ἀκατακρίνοντες τὸν κύρ θεῖνα τοῦ στρέφει τὴν προῖκα καὶ δοῦναι ταύτην σῶαν πρὸς τὴν κυρίαν θεῖναν καὶ πενθερὰν αὐτοῦ, δικαίῳ τῶν ἀπερφανισμένων παιδῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπιτροπεύειν αὐτὴν ἐπ' αὐτοὺς μέγρι-

καίρου τοῦ φθάσαι τοὺς παῖδας εἰς νομίμου καίρου ἡλικίας καὶ τότε δοῦναι πρὸς αὐτοὺς καθὼς ἀπαιτεῖ τὸ δίκαιον». «Καὶ γράφει ὁ νοτάριος»· ἐγγράφη, ἀνεγνώσθη, ἐκηρύχθη ἡ παρούσα ἀπόφασις παρόντων τοῦ θεῖνα καὶ θεῖνα καὶ θεῖνα»¹.

Ἐκ τῆς παρτεθείσης ταύτης ἀποφάσεως καὶ ἐκ τοῦ τύπου πρακτικῶν διαδικασιῶν² ἀποδεικνύεται μὲν ἡ ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων, οὖν τῇ βουλῇ λογίων ἀνδρῶν ἐνάσκησις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἐν γένει, ἰδίᾳ δ' ἡ δικαιοδοσία αὐτῶν ἐπὶ ὑποθέσεων ἐπιτροπείας καὶ κηδεμονίας, καὶ ἐπιστροφῆς ὅλης τῆς προικὸς τῆς οὐζύγου. Ἦτοι ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι εἶχον πρόνομια ὧν ἡ ὑπαρξὶς ἀμφισβητεῖται σήμερον.

Ἰνα μὴ ἀντιταχθῇ δ' ἡμῖν ὅτι ἡ Κυπριακὴ Νομοθεσία εἶνε τοπικὴ καὶ οὐχὶ γενικὴ λέγομεν ὅτι ἐπὶ Ἀνδρόνικου τοῦ Β' καὶ ἐνεκα μελετωμένου γάμου αὐτοῦ εἶχον σκληρὴ εἰς Κύπρον πρέσβεις οἱ Θεόδωρος Μετοχίτης καὶ Ἰωάννης Γλυκῆς, οὗτοι δ' ἀνέφερον εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τὰ περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς καθόλου δικαστικῆς ἐξουσίας τῶν Ὁρθόδοξων Ἐπισκόπων ὑπὸ τῶν ἐτεροδόξων Κυριάρχων Κύπρου. Σκεφθεὶς δὲ ὁ Ἀνδρόνικος ὅτι καὶ αὐτὸς κατὰ μείζονα λόγον ὤφειλε νὰ ἀπονεύμῃ τοιοῦτον ἀπόλυτον δικαίωμα εἰς τὴν

¹ Σαθ. Μεσ. Βιβλ. Τομ. 6 σελ. 576.

² Αὐτ. σελ. 515. 530. σελ. 571 καὶ ἀλλοθού.

Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἴδρυνε τὰ ὀρκωμοτικά δικαστήρια διὰ χρυσοβούλλου, ἐν ᾧ ὁλόκληροι περίοδοι ἀπαντῶσιν εἰλημμένοι ἐκ τῆς Κυπριακῆς Νομοθεσίας, καὶ κατέστησε τοὺς καθολικοὺς κριτάς, λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς διοριζομένους καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω δὲ παρήχθη ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τῶν Χριστιανῶν καὶ διετηρήθη—ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν ὑπαρχόντων καθολικῶν κριτῶν—καθ' ἅπαν τὸ Βυζαντικόν Κράτος μέχρι τῆς καταλύσεως αὐτοῦ, ὅτε πάλιν ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητὴς διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Κριτοβούλου μνημονευομένων λόγων ἀνεγνώρισε καὶ ἐκύρωσε τὸ δικαίωμα καὶ προνόμιον τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν Ἀθήναις Μάιος 1907

Διὰ τοῦ δημοσιευθέντος ἐν τῷ προχθεσινῷ ὑπ' ἀριθμὸν 560 φύλλῳ τοῦ «Κράτους» τελευταίῳ ἄρθρῳ τῆς περὶ προνομίων τοῦ Πατριαρχείου μελέτης τοῦ κ. Πολεμάρχου Πατρικίου ἐπερχόμην αὕτη. Ἰνα ὅμως τελείως ἐξαντληθῇ τὸ θέμα δημοσιεύομεν καὶ τὰς παρατηρήσεις σταλείσας ἡμῖν πρὸς συμπλήρωσιν καὶ περατοῦται οὕτω ἡ πολύτιμος αὕτη μελέτη τοῦ κ. Πατρικίου ἥτις τόσα σημεῖα τοῦ σπουδαιοτάτου τοῦτο ἔθνικου ζητήματος διεφώτισε. Αἱ συμπληρωματικαὶ αὗται παρατηρήσεις ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Μετὰ τὴν σύστασιν τῆς παρούσης μελέτης περιτλήθην εἰς χεῖρας ἡμῶν ὁ ὑπὸ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἐκδοθεὶς ἐν Ἰασίῳ ἐν ἔτει 1694 «Τόμος Καταλλαγῆς» ἐνθα ἀπαντῶσιν ¹ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐν Κων)πόλει ὑστάτην Σύνοδον «ἐπιτελεσθεῖσαν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Λατινόφρονος Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ ἀπατηθέντος ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν ἐπὶ βοηθεία, καὶ ἐπὶ τελευταίας συμφρονήσαντος τῷ Ὁρθόδοξῳ δόγματι, ἐπὶ τοῦ Ὁρθόδοξου ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου βασιλέως». Τὸ δὲ χειρόγραφον αὐτὸ ἐβλήθη ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ἰδιοχειρῶν Κωνσταντίου τοῦ Λασκάρεως τοῦ ὄντος σφωτάτου... ἐπιτυχῇ τοῦ σφωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀθανασίου, καὶ μετεγράφη ὑπὸ Θεοδώρου Ζυγομαχᾶ πρώτου κώδικου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας».

Ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ κηρυχθήσῃ ἄβυσμα καὶ δυσσεβῆ τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας πεπραγμένα, κατ' ἐπανάληψιν γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐλπίζομένης καὶ ὑποσχεθείσης βοηθείας τῶν Λατίνων πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐκ τῶν Τούρκων κινδύνου. Οὕτω λ. γ. ὁ Μονεμβασίας Δοσίθεος ἀπολογούμενος διὰ τὴν ψήφον ἣν αὐτὸς καὶ ὁ Κιέβου Ἰσιδώρος ἔδωκαν ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, λέγει: «Πλὴν τοῦ πανούργου Γρηγορίου (τοῦ ἐκθρονισθέντος Πατριάρχου Κων)πό-

¹ Σελ. 457 καὶ ἐπομ.

λεως) ἄμφοι (ὁ Δοσίθεος δηλ. καὶ ὁ Ἰσιδωρος) βίβλιν καὶ ἐπιταγὴν βασιλείως ταῖς ἀθέτοις ὑπογραφαῖς ὑπετέθημεν, ἄκουσι γὰρ καὶ ἐξ ἀνάγκης συνέπεσε τὸ πλημμελὲς, νομίσαντος διὰ τῶν ὑπογραφῶν μὴ μόνον τὰς φερούσας δαπάνας πρὸς τὴν ἐπάνοδον καρπώσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἦσαν κατὰ τῶν πολεμίων πορίσασθαι, τέλος δ' οἱ Λατῖνοι ἠπάτησαν τὸν βασιλέα μηδὲν ἀμύναντες¹. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Φιλόθεος λέγει «Ἐμοὶ ἐφ' ἡμῶν καλὸν εἶναι καὶ ὠφέλιμον τοῖς ἡμετέροις, καὶ βοηθῆσαι ὑπὸ τῶν Λατίνων, καὶ διαλέξει ἐξετασθῆναι τὴν ἀλήθειαν². «Τὴν γνώμην δὲ τοῦ Ἀλεξανδρείας παραδέχονται καὶ οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι ὡς ὀρθήν, ἀλλ' ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ Βησσαρίωνος—περὶ οὗ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴπομεν, ὅτι ἐνέργει νὰ ἐξεγείρῃ σταυροφορίαν κατὰ τῶν Τούρκων—λέγοντες, ὅτι «ὁ προδότης Βησσαρίων... ἔπειθε... τὸν βασιλέα διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἀγαρηῶν περιγενήσεσθαι³» καὶ ἀλλαχού «τὸν δὲ βασιλέα ἡνάγκασε τὴν μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἔνωσιν ὑπὲρ τῆς χειρὸς ἐνιστερνίσασθαι, ὅπως τρώοιαν καὶ τῶν Ἀγαρηῶν ἄρην⁴».

Οὕτω δ' ἐξ ἐπιστήμων ἐγγράφων ἀποδεικνύεται πλέον

1 Αὐτ. σελ. 464.

2 Αὐτ. σελ. 463.

3 Αὐτ. σελ. 518.

4 Αὐτ. σελ. 463.

ὅτι ἠλπίζετο καὶ ἀνεμένετο παρὰ τῆς Δύσεως βοήθεια πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐκ τῶν Τούρκων κινδύνου, ἡ δὲ βοήθεια αὕτη θὰ ἐχρηγεῖτο ἂν ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἔνωσις.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, τὸ ἀνθενωτικὸν ἐν Κων)πόλει βέβαιον, τὸ ὅποιον ἠρίθμει πλείστους ὁπαδούς, τοῦτο δὲ ἡ σφοδρὰ ἀντίπραξις τοῦ Ἐφέσου Μάρκου διαμαρτυρηθέντος καὶ ἀρνηθέντος νὰ ὑπογράψῃ τὰ πρακτικὰ καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, ὥστε καὶ ἄλλοι λόγοι, συνετέλεσαν ἵνα μὴ παρ' ὅσῃ τὴν ὑποσχεθεῖσαν βοήθειαν ὁ Πάπας.

Τὴν ἀθέτησιν ταύτην δριμύτως ψέγει ὁ Σχολάριος ἐν τῷ κατὰ τῆς προσθήκης τοῦ filioque λόγῳ αὐτοῦ, τῷ περιεχομένῳ ἐν ἐτέρῳ Τόμῳ τοῦ αὐτοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων τῷ «Τόμῳ τῆς Ἀγάπης», τὰ ἐπόμενα αὐτολεξεῖ λέγων.

«Ὁρᾶτε δὲ καὶ τὰς βοηθείας, αἱ ἡμῖν ὁ Πάπας παρέσχετο μετὰ τὸ κλίνει γόνα τοὺς ἡμετέρους ἐπισκόπους ἐκεῖ, εἰ καὶ μὴ παρ' ἐαυτοῦ, ἐκ γὰρ τῶν ἡμῖν ποτε προστηκόντων, ἅπερ ἐπικινεῖν αὐτὸν ἐχρῆν, εὐθὺς λυθέντος τοῦ σχήματος, ὡς εἶχεν ἐλπίζειν, καὶ εἰ μὴ τοὺς ἄλλους ἐπεισεν ἀποδιδοῖν τὰς νήσους ἡμῖν, καὶ τὰς πόλεις τὰς ἐν Ἑλλάδι, καὶ αὐτὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς εἰσόδους ἀπέτισε, τοὺς παρ' αὐτοῦ πεμπομένους ἐξελάσας ἐπισκόπους, καίτοι σαφὲς ἔστιν ὡς εἰ μηδὲν ἕτερον ἐποίει, τοῦτο γοῦν πράττειν, ἡδυ-

νοτ' ἂν τὰ μέγιστα βοηθεῖν τὰς προσόδους τῶν Ἐκκλησιῶν συμπάσης ἀποδοῦς τῆς ἐν Κερκύρα, τῆς ἐν Σικελίᾳ, τῆς ἐν Κρήτῃ, τῶν ἄλλων νήσων, ἃς ἐξ ἡμῶν ἔρχεν ἀρχάσας, καθ' ἃπερ ἄλλοι τὴν τῶν νήσων ἀρχήν, ἀλλ' οὔτε οὐδὲν τούτων ἐποίησε δῆπου, καὶ τοῦ τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν ἀνακληθῆναι πάλιν ἡμῖν, σφόδρα ἐμνηστικάκει καὶ τὸν θυμὸν αὐτοῦ θεραπεύοντες, ἵσως τι καὶ ἐχαρίζοντο τῶν οὐ πρεπόντων οἱ τῆς πόλεως ἄρχοντες, ἐπὶ ¹ τῇ τῶν βαρβάρων χειρὶ τὴν πόλιν ἐκείνην ὁ θεὸς παραδούς τῷ μὲν ἡμέλυνε τὴν ὀργήν, τοῖς δὲ κακῶς θεραπεύουσι, νοῦν, ὡς οἶμαι, ἀνέθηκεν ὡς μᾶλλον ἂν εἴη φοβητέον τὸν θεὸν καὶ θεραπεύεον, ἢ τὰς ἀνθρώπων ἀπειλὰς, εἰ παρὰ πᾶν γένοιτο δίκαιον. Ἐωλὸς οὖν ἐστὶ καὶ ὁ τῆς ἐκ Λατίων ἐλπίζομένης βοηθείας ἡμῖν λογισμός.—Ἀλλ' εἰ μέλοιμεν ἀπηλλάχθαι δουλείας, φυλακτέον τὴν πίστιν ἣν παρειλήφαμεν καὶ ἄλλοις ἔργοις ἐξιλεπτέον τὸ θεῖον». ²

Ἀλλ' ἂν ἐτέροῦ ὁ Βησσαρίων ὅστις καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδον ὑπερεμάχει τῆς ἐνώσεως, κατα μὲν τὴν Σύνοδον ἔλεγεν. «Τίς οὐκ οἶδεν ὡς μόνῃ μὲν ἡμεῖς ἐν κινδύνῳ καταφυγὴ τὸ τῶν Λα-

τῶν Γένος κατελείπετο καὶ ἡ αὐτῶν ἐνώσις ἐκείθεν ἐλπίζουσα σφᾶς αὐτοὺς ἀνακίησασθαι καὶ τοὺς ἐχθροὺς καταγωνιῆσθαι, μόνον δὲ τῷ πολέμῳ τοῦτο φόβητρον ἦν, ἐπέχον αὐτὸν ὁπωσοῦν τῆς μακίας, τῆς καθ' ἡμῶν, καὶ ἡρεμεῖν ἀναγκάζον καὶ μὴ βουλόμενον; Οὐ τανῦν γυμνωθέντες ποῦ ποτε φευξόμεθα; Τίς ἡμῶν ἔσται τῶν κακῶν λύσις; Τίς ἀπαλλάγη τῶν δεινῶν;» Μετὰ τὴν Σύνοδον δὲ ταύτην συνίστα τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς, διότι μόνον διὰ τῆς δοστικῆς ἐνώσεως θὰ παρείχετο ἡ ὑποσχεθεῖσα βοήθεια. Καὶ ὡς ἀναφέρει, ἐν τῇ λίαν περισπουδαστῶ αὐτοῦ Μελέτῃ «Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ Βησσαρίων ὁ Καρδινάλιος», ὁ Πατρῶν Νικηφόρος Καλογεράς «Ὅτε βεβαίαν ὁ Βησσαρίων τὴν ἀπὸ τῆς Δύσεως βοήθειαν ἐξελάμβανεν ἕνεκα τῆς εἰς τὸν Πάπαν ὑποταγῆς τοσούτῃ δεινῇ ἀπεικόνιζε τὴν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν θέσιν τῶν Ἑλλήνων εἰ παρὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀνατολικὴ Σύνοδος ἔπρατε.

Διότι κατ' αὐτὸν τῆς Τουρκικῆς ἀλχηλωσίας τὰ δεινὰ, ὄντα καθ' ἐκὺτὰ φοβερά καὶ δυσλόγιστα, ἐμελλεν εἶτι μᾶλλον νὰ ἐπιταθῶσι διὰ τὴν κεκηρυγμένην τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς δυτικούς Χριστιανούς ἔχθραν, ἣν ἠδύνατο εἰς σωστικὴν ἀγάπην καὶ φιλίαν νὰ μεταβάλῃ μόνῃ ἢ ἀναγνώρισι τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συντελεσθείσης ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως. «Συλλογίστασθε, ἔλεγεν (ὁ Βησσαρίων) πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τοὺς Ἑλληνας ἵε-

¹ Ἀντί : ἕως.

² Τόμ. Ἀγάπης σελ. 305. Ἰδ. καὶ Πατρολογ. Migne τόμ. 160 σελ. 230.

ράρχας, συλλογίσασθε πρώτα μὲν ὡς οὐχ ὁμοία ἡμῖν ἡ ἀπολογία ἔσται μετέπειτα, ὡς πρότερον, τῆς ἔχθρας τῆς πρὸς Λατίνους, οὕτω μὲν ὄντας πολλοὺς. οὕτω δὲ σοφία καὶ γνώσει κεκοσμημένους. Καὶ ὅτι πρὶν μὲν οἰκουμενικὴν Σύνοδον συνελθεῖν ἐκείνοις τὸ βάρος τῆς ἀπολογίας ἐπέκειτο. Νῦν δὲ συστάντος κοινοῦ συνεδρίου καὶ ἡκῶν τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα μετεστράφη ¹ ».

Ἐκ τῶν Πρατεθεισῶν περικοπῶν καὶ κρίσεων συνάγεται καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ ἡ ἐνωτικὴ καὶ ἡ ἀθηνωτικὴ μερὶς ἤλπιζον καὶ ἀνέμενον βοήθειαν. Ὁ Σχολάριος περὶ ταύτης ρητῶς λέγει ὡς «εἶχεν ἐλπίζειν». Ἀλλὰ πῶς ἰδύνατο νὰ ἐλπίξῃ ἂν οὐδὲν ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνωσις καὶ ἀνθίσταντο εἰς ταύτην οἱ ἐν Κωνσταντινῇ Διὰ τοῦτο δὲ ὁ Βησσαρίων ἐξακολουθεῖ νὰ συνιστᾷ μετὰ θένους καὶ πατριωτικοῦ ἄλλους τὴν ἔνωσιν, ἐκ ταύτης βεβαίαν τὴν βοήθειαν ὑπολαμβάνων.

Οὕτω πασιγνώστου ἀποδεικνυομένου, ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων, τοῦ ζητήματος τῆς παροχῆς βοηθείας ὑπὸ τῆς Δύσεως ἐν ἐπιτυχίᾳ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν οὐδ' ἡ ἐλαχίστη χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Πορθητὴς ἐγνώριζε ἀλλιστα τὰ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ δεξιῶς καὶ μετὰ πολιτικῆς συνέσεως ἐνεργῶν ἐματῶν καὶ εἰς τὸ μέλλον τὴν ἔνωσιν διὰ τῆς διατηρήσεως τῆς

ἀνεξαρτησίας καὶ τῶν Προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

§ 2

Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἀνωτέρῳ σπουδαίᾳ πραγματείᾳ «Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ Βησσαρίων ὁ Καρδινάλις» ἀπαντᾷ ¹ καὶ σπουδαϊότατον ἐγγράφον ἐξαχθέν ἐκ χειρογράφου εὐρισκομένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Πέτρουπόλεως ὑπ' ἀριθ. CCLI ἔχον ὡς ἑξῆς :

«Ὁρισμὸς ὃν περ ἔστειλεν ὁ Σινῶν Πασιᾶς

»ὁ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Βεζύρης.

»εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπὶ ἔτους ,ςπλη' (1430)».

«Τῆς κεφαλῆς τῶν κεφαλῶν καὶ αὐθέντου πάσης »Δύσεως τοῦ Σινῶν Πασιᾶ, ὀρισμὸς καὶ χαιρετισμὸς »εἰς τὸν πανιερώτατον Μητροπολίτην Ἰωαννίνων καὶ »εἰς τοὺς ἐντιμοτάτους Ἀρχοντας... Νὰ ἡξεύρετε ὅτι »μᾶς ἔστειλεν ὁ μέγας Αὐθέντης νὰ παραλάβωμεν τὸν »Δούκα (Κάρλος ἦν οὗτος ἐκ τῆς φραγκικῆς οἰκογενείας τῶν Τόκων) τὸν τόπον καὶ τὰ κάστρα του... »Διὰ τοῦτο γράφω σας καὶ λέγω, ὅτι νὰ προσκυνήσετε μετὰ τὸ καλὸν μηδὲ πλανηθῇτε εἰς τῶν Φράγκων »τὰ λόγια ὅτι τίποτε δὲν σᾶς θέλουν ὠφελῆσαι, πλὴν »θέλουν σᾶς χαλάσει, καθὼς ἐχαλάσαι καὶ τοὺς Θεσσαλονικαίους.... "Ὅτι νὰ μὴν ἔχετε κανέναν φόβον,

¹ «Μαρκ. ὁ Εὐγεν. καὶ Βησ. ὁ Καρδιν», σελ. 28.

¹ Σελ. 86.

μητέ αἰχμαλωτισμόν μητέ πιεσμόν παιδίων, μητέ
 »μαχηδῖ·¹ νᾶ ποιήσωμεν. Ὁ μητροπολίτης νᾶ ἔχῃ
 »τὴν κρίσιν του τὴν ρωμαϊκὴν, καὶ ὅλα τὰ ἐκκλη-
 »σιαστικὰ δικαιώματα».

Ὁ Καλογεράς λέγει λίαν ὀρθῶς ὅτι ἐκ τοῦ ἐγγρά-
 φου τούτου διασκόμεθα δύο τινὰ «ὅτι οἱ Τούρκοι τῆς
 ἐν τῇς φραγκοκρατουμέναις τότε ἑλληνικαῖς χώραις
 θρησκευτικᾶς σχέσεις μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων
 πάνυ καλῶς ἐγίνωσκον, καὶ ὅτι ἐσπούδαζον, ὅπως
 ὑποθάλλωσι τὴν ἐκείνων πρὸς τούτοις ἀπέχθαι, ἀνα-
 γνωρίζοντες αὐτοὶ τὰ δίκαια τῆς ὑπ' ἐκείνων κατα-
 δικωμένης καὶ ἐπιβουλευομένης Ὁρθοδόξου Ἐκκλη-
 σίας».

Ἡμεῖς δὲ πρὸς τῆς ἀνωτέρω κριτικωτάταις πηρα-
 τηρήσεσιν περικτηρούμεν ἔτι ὅτι διὰ τοῦ ἐγγράφου
 τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία—ὡς ὑπεστή-
 ριζεν ὁ κ. Τσελεπιδής, καὶ ἀνεπτυξάμεν καὶ ἡμεῖς
 ἀνωτέρω—εἶχε μέχρι τῶν ὑστάτων χρόνων τῆς ἀλώ-
 σεως δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ὅτι οἱ Τούρκοι ὄντες ἐν
 γνῶσει τοῦ προνομίου τούτου τῆς Ἐκκλησίας συνε-
 βάλλοντο μετ' αὐτῆς ὑπαρχόμενοι ἐπισήμως τὴν δικ-
 τήρησιν αὐτοῦ καὶ «ὅλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιω-
 μάτων».

Ἐν Ἀθήναις Μάιος 1907

ΠΟΛΕΜΑΡΧΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ δ. ν.

¹ Λεγλασία, ἐπιδρομή.

